КАСТРЫЧНІКУ-СЛАВА!

ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

№ 89 (1726) | Аўторак, 6 лістапада 1962 года | Цана 4 кап.

НАС ІЛЬІЧ НА АРБІТУ ДА СОНЦА
ВЫВОДЗІЎ,
РАСЧЫНІЎШЫ ДЛЯ ЎЗЛЁТУ БЯЗМЕЖНЫ
ПРАСТОР.
СТАРТАВАЛА ДЗЯРЖАВА
Ў СЕМНАЦЦАТЫМ ГОДЗЕ,
КАБ СЯГОННЯ РУКОЙ ДАКРАНУЦЦА
ДА ЗОР.
ПА АБЛОМКАХ ІМПЕРЫЙ, АД НАРОДА
К НАРОДУ
ПЕРАМОЖНА ІДУЦЬ ПАСЛАНЦЫ
ІЛЬІЧА —
МІР І ПРАЦА, БРАТЭРСТВА, СВЯТЛО
І СВАБОДА,
ЯК ЗАРУ, УЗНІМАЮЧЫ СЦЯГ З КУМАЧА.

СТАЛАСЦЬ

Так, таварыш, вось яна і прыйшла, сталасць нашай роднай дзяржавы—наша з табою сталасць. Нам пад сілу цяпер такія вяршыні, пра якія ніхто, апроч нас, не можа і марыць. Мы бачым цяпер так шырока і далёка, як не бачылі і не маглі бачыць раней. У нашых пачуццяў такая глыбіня, якая прыходзіць толькі з вопытам і мудрасцю.

Яшчэ і яшчэ—у каторы раз!—прыгадваем мы словы вялікага Бялінскага. Словы аб тым, што ён, Бялінскі, зайздросціць унукам і праўнукам сваім, якім выпадзе шчасце бачыць новую, іншую Расію — Расію, што стаіць на чале адукаванага свету, дае законы і навуцы і мастацтву, і прымае ад чалавецтва ўдзячную даніну павагі.

Збылося прароцтва Бялінскага! Збыліся мары людзей, чый светлы розум на вечныя часы застаўся гонарам народа! Расіі, у якой яны жылі, якую бачылі спакутаваным позіркам—галоднай, адсталай, закутай у катаржныя кайданы. Тае Расіі сорак пяць гадоў назад не стала. Расія, аб якой яны марылі, за якую змагаліся,—правільней, не проста Расія, а магутны саюз народаў, «сям'я вялікая, вольная, новая»—вось яна, перад усім светам. Больш таго—перад Сусветам!

На нас глядзяць. Нам зайздросцяць. У нас вучацца. З нас бяруць прыклад.

Помніш, таварыш, яшчэ, здаецца, не так і даўно мы любілі параўноўваць сваю краіну з магутным уцёсам, што горда ўзвышаецца сярод ашалелага варожага акіяна. Акіян люта б'е ў падножжа уцёса, намагаючыся хвалямі падмыць яго і зваліць. Ды дарэмныя патугі—стаіць і стаіць волат-уцёс назло ашаламу ворагу...

Як хутка, як імкліва бяжыць час. І які час! Устарэла параўнанне, што яшчэ нядаўна было выразным і вычарпальным. Не адзінокі волат-уцёс сярод лютага варожага акіяна, а дужы і мудры важак у сям'і гордых арлоў—вось што такое наша краіна сёння!

З нас бяруць прыклад. У нас вучацца. Вучацца маладыя дзяржавы, што будуюць сацыялізм. Вучацца народы, што скінулі каланіяльнае ярмо. Дзяржавы і народы Еўропы, Азіі, Амерыкі, Афрыкі... Як жа гэта здорава, таварыш, што сёння ў краінах чатырох кантынентаў планеты — чатырох з пяці! — усталяваліся і перамаглі ідэі, ад якіх у 1917-м палымнела кроў рабочых, салдат і матросаў, што ішлі штурмаваць Зімні.

Мы шмат спрачаемся, шмат крытыкуем пасля XX і XXII з'ездаў партыі, якія з ленінскай шчырасцю, смеласцю і суровасцю сказалі пра цяжкія памылкі, пра трагічныя, часам беззваротныя страты гадоў культу асобы. Мы з болем успрымаем кожны факт, кожную з'яву, што плямяць і ганьбяць нейкім чынам трапяткое чырвонае палотнішча рэвалюцыйнага сцяга. Але спрэчкі нашы, крытыка наша і боль іменна ад таго, што нязмернай сыноўняй любоўю любім мы сваю вялікую сацыялістычную Радзіму. Ад таго, што, гаворачы словамі паэта,

«Главное в нас
это—наша
Страна Советов,
советская воля,
советское знамя,
советское солнце».

Гэтае галоўнае ў нас—галоўнае і ў нашых справах, у нашых імкненнях, у нашых творах. Ёсць у нас зухаватыя крытыканы, гатовыя закрэсліць сёння ўсё, што стваралася ў савецкай літаратуры, у савецкім мастацтве да XX з'езда партыі. Маўляў, на ўсім ляжыць адбітак культу асобы, «всё от лукавого». Не выплюхвайце з вадою дзіця!—хочацца сказаць гэтым бойкім на пяро і слоўца малайцам. Салдаты Фідэля, паўстанцы Анголы, патрыёты Лаоса, усе, хто рушыў сёння ў астатні рашаючы бой з каланіяльным і капіталістычным прыгнётам, разам з патронамі трымаюць у паходных рукзаках і кайстрах савецкія кніжкі. Што ж іх вабіць у «Разгроме» і ў «Як гартавалася сталь», у «Чапаеве» і ў «Валакаламскай шашы»? Услаўленне культу і кульцікаў? Не, няма яго і не было ні ў гэтых, ні ў іншых лепшых творах савецкай літаратуры і мастацтва. А ёсць там натхняючая героіка, найглыбейшае пранікненне ў свядомасць абуджанага чалавека, чалавека-змагара!

Голас перадавых пісьменнікаў, мастакоў, музыкантаў яшчэ ў даўнейшыя дарэвалюцыйныя часы, называлі ў нашай краіне сумленнем народа, набатам, што кліча да барацьбы. Але як жа часта не чуў таго голасу рабочы і селянін проста таму, што не ўмеў чытаць і пісаць! Як мала было на вёсцы і нават у горадзе дамоў, куды трапляла і дзе чыталася кніга... Дык з чым жа параўнаць нам значэнне літаратуры і мастацтва цяпер, калі наша краіна—не толькі краіна суцэльнай пісьменнасці, а яшчэ і гіганцкага росквіту культуры, нечуванага пранікнення ведаў, кнігі, кіно, тэатра, музыкі, жывапісу ў найшырэйшыя народныя пласты!

Вось чаму і лічыць партыя майстроў літаратуры і мастацтва найпершымі сваімі памочнікамі. Вось чаму і ўскладзена на творы нашы пачэсная і адказная задача маральнага забеспячэння будаўніцтва камунізма. Выканаць гэтую задачу можа толькі той твор, у якім адчуваецца талент і велізарная ўнутраная партыйная перакананасць аўтара.

З радасным усведамленнем сваёй сталасці выйдзем мы заўтра на прыбраныя па-святочнаму вуліцы і плошчы. Высока-высока ў космасе, нібы ўвасабленне вяршынь, што пад сілу Краіне Саветаў, імчыць над намі новы цуд савецкай навукі і тэхнікі—міжпланетная станцыя «Марс-1».

І з маладым пачуццём — пачуцці нашы і ў сталасці маладыя, толькі многа глыбейшыя!—паўтараем мы заклікі, напісаныя на святочных транспарантах:

— Слава Вялікаму Кастрычніку, які адкрыў новую эру ў гісторыі чалавецтва — эру крушэння капіталізму і ўсталявання камунізма!

— Дзеячы літаратуры і мастацтва! Змагайцеся за высокую ідэйнасць твораў і мастацкае майстэрства, за цесную сувязь літаратуры і мастацтва з жыццём народа!

— Работнікі друку, радыё і тэлебачання, выдавецтваў і культурна-асветных устаноў! Будзьце баявымі памочнікамі партыі ў яе барацьбе за перамогу камунізма!

— Няхай жыве камунізм, які ўсталёўвае на зямлі Мір, Працу, Свабоду, Роўнасць, Брацтва і Шчасце ўсіх народаў!

ПАРТЫІ-СЛАВА!

ЭПОХА НОВАГА СВЕТАПОГЛЯДУ

БУЙНЕЙШЫЯ МАСТАКІ СЛОВА ПРА КАСТРЫЧНІЦКУЮ РЭВАЛЮЦЫЮ

Анры БАРБЮС: Калі вызваленае чалавецтва будзе адзначаць даты свайго вызвалення, дык з найбольшым уздымам, з найбольшым энтузіязмам яно стане святкаваць дзень 25 кастрычніка 1917 года — дзень рашучага пераходу ад камедыі рэвалюцыі да рэвалюцыі сапраўднай. І яно аддасць належнае тым, хто гэта зрабіў.

Рамэн РАЛАН: Як толькі выбухнула Кастрычніцкая рэвалюцыя, я вітаў яе адзін з першых. У сваёй творчасці ў 1917—1918 гг. я стаў на яе баку, таксама як у студзені 1919 г. я абараняў спартакаўскую рэвалюцыю і яе герояў.

Герберт УЭЛС: Я лічу Кастрычніцкую рэвалюцыю адной з найвялікшых падзей гісторыі. Яна карэнным чынам змяніла ідэалогію ўсяго свету; усе выйшаўшыя раманы, п'есы, публіцыстычныя і гістарычныя працы напісаны пад яе ўплывам. Яе ўплыў куды глыбейшы і шырэйшы, чым уплыў першай французскай рэвалюцыі.

Рабіндранат ТАГОР: У нашы дні лозунгі рускай рэвалюцыі сталі лозунгамі ўсяго свету.

Томас МАН: Я не хачу, каб хоць хто-небудзь мог усумніцца ў тым, што я з глыбокай прыхільнасцю стаўлюся да найвялікшай гістарычнай падзеі майго часу—да рускай рэвалюцыі.

Б. КЕЛЕРМАН: Гістарычна Кастрычніцкая рэвалюцыя азначае ранішняе світанне таго дня, які з'явіўся пачаткам стварэння новага свету... Кастрычніцкая рэвалюцыя падобна на зарніцу, якая асвятліла лёс усіх народаў свету.

Лу СІНЬ: Толькі пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі я зразумеў, што стваральнікам новага грамадства з'яўляецца пралетарыят.

Іяганес БЕХЕР: Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя была часам нараджэння нашай літаратуры. У яе велічы вырасла і ўмацавалася наша літаратура, бо Вялікая Кастрычніцкая рэвалюцыя была не проста адной з рэвалюцый,—з яе пачынаецца новы перыяд у гісторыі ўсяго чалавецтва, новае летавылічэнне ў маралі і культуры.

Ральф ФОКС: Руская рэвалюцыя, абвясціўшы магчымасць арганізацыі чалавечага жыцця без прыгнечання і эксплуатацыі чалавека чалавекам, на аснове сяброўскага супрацоўніцтва свабодных і роўных народаў, дала нашаму ўяўленню тое натхненне, адсутнасць якога прымушала яго ў нашы дні чэзнуць.

Міхаіл САДАВЯНУ: Кастрычніцкая рэвалюцыя дала свету новага чалавека, героя, якога не бачылі мінулыя стагоддзі.

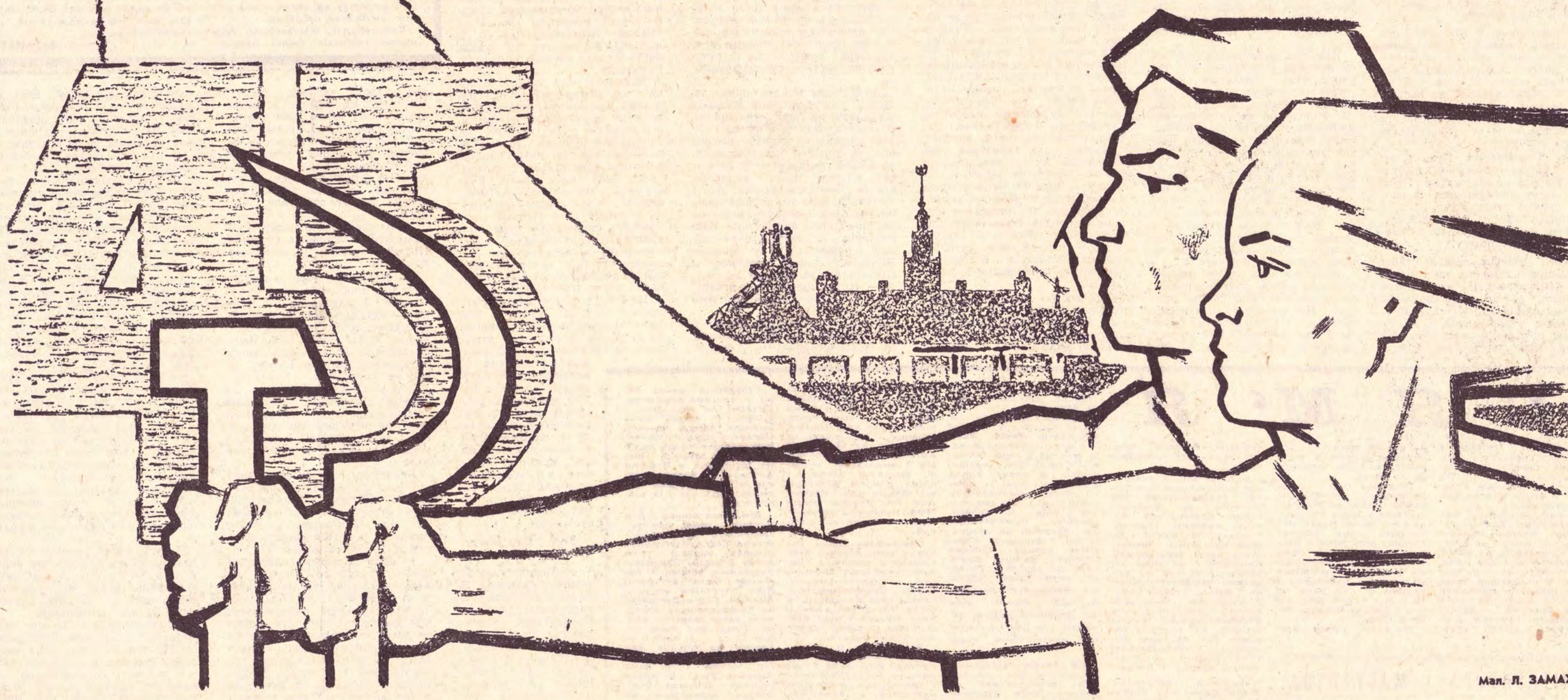

Мал. Л. ЗАМАХА.

ІМКЛІВЫ БЕГ ЧАСУ

Васіль ДАНІЛЕВІЧ

Ёсць такі плакат: Ленін уключае рубільнік, на якім замест кантактных планак — лічба: 1917.

Гэта вельмі сімвалічна.

Калі мысліць вобразна, уяўляецца, што менавіта так вялікі правадыр працоўных уключыў рубільнік новай эры ў гісторыі чалавецтва. Эры, магутная энергія якой, паскараючы бег часу, непазнавальна пераўтварыла аблічча нашай краіны і цудоўным святлом асвятліла душы некалі прыгнечаных і прыніжаных народаў.

Аднак веліч і глыбокае значэнне эры, адкрытай Вялікім Кастрычнікам, не толькі ў гэтым. Яго прыход азначае пачатак крушэння капіталізму і ўстанаўлення сацыялізма. І ўжо нішто — ні патаемныя дыпламатычныя інтрыгі, ні адкрытыя разбойніцкія напады ворага не маглі прадухіліць новых падзей.

Цяжкі, але слаўны быў наш шлях. Было на ім шмат цяжкасцей... Калі Ленін гаварыў аб тым, што ў першых камуністычных суботніках рабочых, якія ўручную грузілі на чыгуначныя платформы сямісотпудовыя паравыя катлы, бачыць вялікі пачатак у развіцці прадукцыйнасці працы ў сацыялістычных умовах, недалёкія праціўнікі новага ладу злосна называлі гэтую натхняючую надзею «баабабам у гаршку ад рэзеды...» Калі мы, убачыўшы шмат гора пасля смерці Леніна, усё ж рушылі «шагами саженьими» наперад яго неўміручую справу, у вокны будынкаў раду нашых пасольстваў за граніцаю, тады яшчэ нешматлікіх, паляцелі пад улюлюканне разлютаванай буржуазіі цяжкія каменні... І, нарэшце, калі індустрыяльна-калгасная савецкая краіна ўзнялася над светам, як магутны уцёс, як прызыўны маяк, раззлаваныя манапалісты, убачыўшы ў ёй патэнцыяльнага эканамічнага суперніка і грознага ідэйнага праціўніка, спусцілі з ланцуга выкармленага імі фашысцкага сабаку — Гітлера.

Нялёгкімі былі і першыя гады пасля вайны. Двудушнікі на Захадзе, хаваючы кплівую ўсмешку, плакалі ў шапку: «Ох, цяжка расіянам... Не, не падняцца ім і за дваццаць гадоў без іншаземнай дапамогі!» А на старонках шматлікіх буржуазных газет і часопісаў наравіста выпроставаў плечы «супермэн» — звышчалавек амерыканскага паходжання. Спрытныя дзялкі-манапалісты дружна прадракалі яму, як пазней прадракаў і Гітлер свайму надчалавеку-арыйцу, лёс кіраўніка свету. Ні больш, ні менш! Але Савецкі Саюз, нібы казачная птушка фенікс, узняўся з руін і папялішчаў без чыёй бы там ні было дапамогі. Узняўся! І заззяў каскадамі магутных гідраэлектрастанцый. І загрукаў цэхамі індустрыяльных гігантаў. І паімчаўся, паімчаўся на магутных электрацягніках, на крылатых суднах, на цуда-самалётах па самых бясконцых дарогах.

Малаверы на Захадзе зашыпелі: прапаганда.

Але раптам на небасхіле з'явілася новая зорка — спадарожнік Зямлі. Здзіўленае чалавецтва, затаіўшы дыханне, слухала яго пазыўныя. Слухала і думала: спадарожнік жа савецкі, а не амерыканскі! Значыць, і перамогі, пра якія ўрачыста аб'яўляюць камуністы, не прапаганда, а жывая рэчаіснасць. І ўжо амаль ніхто не сумняваўся, што першым чалавекам, які пранікне ў космас, будзе таксама наш чалавек. Мы апраўдалі спадзяванні сяброў: Камуністычная партыя паслала ў першы касмічны палёт свайго бясстрашнага выхаванца Юрыя Гагарына, які з прастораў Сусвету горача вітаў народы Зямлі. І стаў шэры, а потым і зусім знік са старонак буржуазных газет і часопісаў амерыканскі «супермэн». Гавораць, цяпер у Злучаных Штатах тэрмінова шукаюць яму замену — ці то «жалезнага», ці то «свінцовага», ці то «залатога» чалавека. Што зробіш, патрэбна рэклама!

А потым у нас быў XXII з'езд КПСС. Ён прымаў Праграму, якая абвяшчае: цяперашняе пакаленне савецкіх людзей будзе жыць пры камунізме. Нам належыць у недалёкай будучыні заняць першае месца ў свеце па вытворчасці прадукцыі на душу насельніцтва, а затым узняць вытворчасць матэрыяльных выгод да памераў, якія забяспечваюць задавальненне ўсіх патрэб савецкіх людзей. Не менш велічныя задачы і ў справе камуністычнага выхавання саміх будаўнікоў камунізма, людзей у будучым усебакова развітых, фізічна дасканалых, гарачых сэрцам і прыгожых душою.

Мінуў год з дня прыняцця Праграмы пабудовы камунізма ў нашай краіне. Раней мы рухаліся наперад, як гаварыў паэт, «шагами саженьими». Пасля XXII з'езда КПСС героі працы кінулі заклік: «Зямным справам — касмічныя тэмпы!» Вынікі першай палавіны сямігодкі красамоўна гавораць пра тое, што гэта азначае. Магутнасць электрастанцый, якія ўступілі ў строй за гэты час, роўная пятнаццаці планам ГОЭЛРО! Пабудавана звыш трох тысяч буйных прамысловых прадпрыемстваў. Кожны дзень з канвеераў заводаў сыходзіць каля тысячы трактараў. І адпаведна з гэтым: дзень — пяцьсот камбайнаў, дзень — дваццаць тысяч тэлевізараў, радыёпрыёмнікаў, радыёл, дзень — паўтара мільёна пар скуранога абутку! Так, пра такія тэмпы там, на Захадзе, могуць толькі марыць!

Дастойны ўклад уносіць у агульную справу і наша рэспубліка. Уявіце сабе: сёння кожны сёмы трактар, дзесяты металарэзны станок, сёмы веласіпед, што выпускаюцца ў СССР, дае Савецкая Беларусь. Мы выпускаем на адну тысячу чалавек насельніцтва: трактараў — больш, чым ЗША і Францыя, станкоў — больш, чым ЗША, Англія, Францыя і Японія, аўтамабіляў — больш, чым Італія, матацыклаў — больш, чым Англія і Заходняя Германія. Прадукцыю з маркай беларускіх заводаў і фабрык купляюць у пяцідзесяці трох дзяржавах свету! Прадукцыю таго краю, які некалі, да Кастрычніцкай рэвалюцыі, існаваў у царскай Расіі на правах адсталай ускраіны.

Цяпер наогул усё савецкае ўсюды набывае сінонім выдатнага, цудоўнага. ЗША спатрэбіліся лепшыя ў свеце турбабуры. У каго яны іх купілі? У Савецкага Саюза. Індыя пабудавала металургічны гігант у Бхілаі. З дапамогаю інжынераў і рабочых якой краіны? Савецкага Саюза. ААР пачала будаўніцтва Асуанскай плаціны. Па чыім праекце, з дапамогаю чыёй тэхнікі? Савецкага Саюза. Над дзецьмі Японіі навісла грозная эпідэмія менінгіту. Вучоныя і ўрачы якой краіны выратавалі іх ад гібелі? Савецкага Саюза. І, нарэшце, увесь свет з асалодай апладзіруе натхнёнаму мастацтву артыстаў якой краіны? Савецкага Саюза.

Мы, савецкія людзі, ганарымся перамогамі сваёй Радзімы. Але мы шчыра радуемся і поспехам сяброў у краінах народнай дэмакратыі, як і яны нашым.

Свет сацыялізма, здзіўляючы чалавецтва вялікімі навуковымі і культурнымі здзяйсненнямі, з кожным годам усё ярчэй раскрывае сваю перавагу над струхнелым светам капіталізму.

Наша Праграма адкрыта сцвярджае непазбежнасць перамогі камунізма і неаспрэчна даказвае немінучасць канца капіталізму. Аднак не шляхам вайны з іншымі дзяржавамі ідэі камунізма заваююць розумы і сэрцы народных мас, а прыкладам больш дасканалай арганізацыі грамадства, нечуваным росквітам прадукцыйных сіл, стварэннем усіх умоў для шчасця і дабрабыту чалавека.

Відны амерыканскі журналіст Джэймс Рэстан неяк пісаў: «Камуністы выразна бачаць перад сабою мэту і імкнуцца да дасягнення гэтай мэты, а ў нас жа такой мэты няма... Зусім відавочна, што час працуе не на нас».

Што ж здарылася? Паслухаем прэзідэнта Кенедзі: «Густы змрок апусціўся на нашы кіруючыя органы, — заявіў ён хутка пасля ўступлення на высокі пост, — і гніль, якая бярэ свой пачатак у Вашынгтоне, прасочваецца ва ўсе куткі Амерыкі — у форме схільнасці да жульніцкіх учынкаў, марнатраўнага ладу жыцця, блытаніны паміж тым, што законна, і тым, што правільна. Вельмі многія амерыканцы збіліся з дарогі і страцілі пачуццё гістарычнай перспектывы».

Шчыра сказана, хоць крыху і туманна.

ЗША, якія некалі далі свету слаўныя ідэі Джэферсона і Лінкольна, цяпер аблыталі гэты свет густой сеткай ваенных баз, пагражаючы чалавецтву ядзернай катастрофай, выступаючы супраць вызваленчага, рэвалюцыйнага руху народаў: ім лягчэй рабіць свой крывавы бізнес, калі народы прыгнечаны і запалоханы.

Прыклад — рэвалюцыйная Куба. Няўжо амерыканскім імперыялістам і на самай справе пагражае абаронча зброя гэтай маленькай краіны?! Не, яны напалоханы яркім святлом, што ідзе ад сцяга рэвалюцыі, высока ўзнятага над Кубаю. Акружыўшы жалезным кальцом блакады востраў свабоды, яны па сутнасці прадпрынялі небяспечную авантуру, накіраваную не толькі супраць Кубы, але і супраць усіх сацыялістычных краін, супраць усяго прагрэсіўнага чалавецтва.

Пра гэта ведаюць народы зямнога шара. Імперыялісты ЗША яшчэ і яшчэ раз скампраметавалі сябе. І хто ж цяпер будзе верыць у іх «міралюбнасць», пра якую яны так многа балбочуць!

Шчасце чалавецтва заключаецца ў тым, што на свеце ёсць Савецкі Саюз і краіны народнай дэмакратыі — свет сацыялізма. Над гэтым светам палымнее сцяг, на якім напісаны натхнёныя словы: Мір, Праца, Свабода, Роўнасць, Брацтва, Шчасце! Да яго скіраваны позіркі народаў.

У 1917 годзе Ленін уключыў рубільнік новай эры.

Нам сорак пяць гадоў.

І мы — на векі вечныя!

Аркадзь МАРЦІНОВІЧ

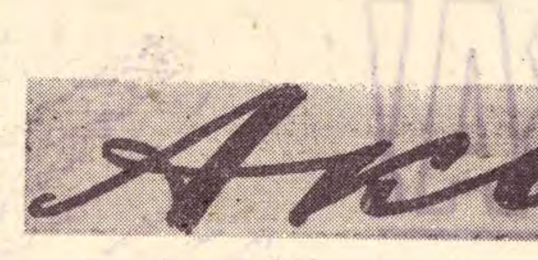

1.

Словы бываюць розныя, як і людзі:
Добрыя і злыя,
Вясёлыя і панурыя,
Вабныя, як дзявочыя вусны,
І страшныя, як смерць.

Слоў ёсць многа — цэлы акіян.
Мы завём гэты акіян ласкава і гэтак правільна:
матчынай мовай.

Над кожным з нас гучала такая простая
і такая мудрая калыханка.
З матчыным словам у сэрцы
Мы ўсе раслі, дужэлі,
Рабілі просекі ў дрымучых лясах,
Перакідвалі масты цераз рэкі, якія не хочуць
мастоў,—

Нам трэба было ісці ў свет,
Куды не бывае лёгкіх дарог.

На тых дарогах мы спазналі цану слова
і цану жыцця...

2.

Помню, ніколі не забуду,
Калі я сказаў першае «кахаю».
Сэрца стукала ў грудзях,
Як бубен на маладым вяселлі.
Тонюткая і кволая,
Яна тулілася да мяне, Амерыка майго кахання,
І я радаваўся, як Калумб,
І мне мроілася, што нашы істоты зліліся
ў адну навек.

3.

Помню, ніколі не забуду таго дня,
Калі сын мой вымавіў першае слова.
Музыка жыцця і хараство ўсяго свету
чулася мне ў тым слове.
Я ішоў на работу і нёс тое слова, як сцяг,
Яно гучала ў маім сэрцы,
Яно ззяла на маім твары.
Сябры пыталіся, як гадуецца сын,
І я адказваў:
— Ужо гаворыць!..
Радасць, гонар і яшчэ мільён пачуццяў было
ў тым адказе.

4.

Помню, ніколі не забуду дваццаць другое
чэрвеня.
Чорным сілуэтам свастыкі,
Жудасным крыкам звярэчанага дзіцяці
Прынеслася слова—вайна.
Як бешанае датуль яно было ў клетцы, у абліччы
падобнага на звера Гітлера,
І от вырвалася, няшчаднае, як смерч...
Ад гэтага слова варушацца ў целе асколкі,
Якія не знайшоў скальпель хірурга;
Ад гэтага слова ажываюць магільныя цішыні
зруйнаваных паселішчаў,
Паўстаюць удовы палімяных і гнаных на рабства
ў Няметчыну.
І хочацца крыкнуць: «Не трэба!..»
Не ўвесь свет крыкнуць...

5.

Словы бываюць розныя, як і людзі.
Слоў ёсць многа: цэлы акіян!
Кажуць, што і акіяны высыхаюць,
Што колісь, мільёны гадоў назад,
Калыхаўся акіян там, дзе сёння плача сухімі
вачыма над бяскроўным пяском саксаул.
Не, гэта няпраўда.
Акіян не высах, ён толькі пераліўся ў другое
месца,
Ён, як і мільён год назад, лашчыць далонямі
хваль кантыненты.
Але цяпер перамяшчаюцца не толькі акіяны,
а і кантыненты.
Бо блакітны шар зямлі разліўся чырвонымі
ветразямі,
На якіх палыхаюць словы: Мір, Праца, Свабода,
Роўнасць, Брацтва і Шчасце ўсіх народаў.
Гэтыя словы ўсмешлівыя, як дзіця.
Я чую ў іх голас майго дзіцяці.
Я чую ў іх сваё першае каханне.
Я чую ў іх радасць мільёнаў усіх дзяцей зямлі.
Я чую ў іх прысуд вайне,
Прысуд усім злосным і страшным словам,
Усім людскім няшчасцям.

Між акіянаў калоны людзей пад чырвонымі
ветразямі,
І акіян вяртаецца ў пустыню,
І ў зялёных аазісах маладзее саксаул,
І блішчаць зіхатлівай усмешкаю белыя зубы
На белых, і чорных, і жоўтых тварах...
Гэта ідзе новая эра!

ВЕЧНАЯ ТЭМА

НЕЗАБЫЎНАЕ

Ёсць тэма, якая заўсёды будзе надзённай, колькі б часу ні мінула ад падзей, што з гэтай тэмай звязаны. Ленін, рэвалюцыя, барацьба за Савецкую ўладу — вось крыніца натхнення, якая ніколі не будзе вычарпана, вось тэма, што заўсёды будзе хваляваць савецкіх людзей. І гэтай тэме прысвячалі і будуць прысвячаць свае творы майстры беларускай літаратуры, беларускага мастацтва.

Мастак К. Касмачоў у майстэрні. Фота Ул. КРУКА.

Далёкія падзеі мінулага, адлюстраваныя на палатне, не будуць хваляваць нас, калі мастак не асэнсаваў іх розумам і сэрцам сённяшняга чалавека.

Вобразы барацьбітоў рэвалюцыі, вобраз Леніна — гэта вельмі сучаснае, вельмі важнае, магчыма, самае важнае на доўгія часы, бо гэта тыя вытокі, з якіх ідзе наша сучаснасць. І дрэнны той мастак, які ў распрацоўцы гэтай тэмы не адарвецца ад бяздушных канонаў часоў культу асобы, калі мастакі паказвалі Леніна ў выглядзе плакатнай схемы, збядняючы і спрашчаючы гэты вобраз.

За высокімі дзярыма прасторны пакой. Гэта майстэрня мастака Канстанціна Міхайлавіча Касмачова. Кветкі, светла і чыста. Парадак сведчыць пра тое, што закончана штосьці вялікае і важнае...

Гэтае вялікае і важнае—паэма аб Леніне. «Незабыўнае» — назваў мастак свой твор. Крынічнай паэзіяй павявае ад гэтага палатна.

Загубілася ў смаленскіх лясах вёсачка, але не згубілася ў вялікім свеце. Усё, што хвалюе ўсіх, хвалюе і тых сялян, якія сабраліся вакол Ільіча і вядуць з ім вельмі важную размову. Пра цвікі, вазы, пра зямлю, пра жыццё... Ленін прыехаў у гэтыя месцы на паляванне, але маўчыць пакладзеная ў футарал стрэльба, якая быццам вырашыла не перашкаджаць людзям. Уважліва слухаюць Ільіча і сівы як сама мудрасць стары, і малады хлопец, які шукаў адказу на ўсё і знайшоў яго ў Леніна. Незабыўнае...

Ленін у лесе. Магутнае дрэва асцярожна падставіла яму свае плечы і, абапёршыся, Ільіч нешта хуценька запісвае ў свой блакнот. Зноў стрэльба не стрэліла. Перадвячэрні лес яшчэ поўны гукаў, але пераходы фарбаў ад яркіх, сонечных да прыглушаных фарбаў цішыні робяць уражанне заходзячага недзе сонца. Лес вільгатнее ад наступаючага вечара, а Ленін усё піша і піша. Усё, што ён пачуў ад сялян, стала для яго ўнутранай патрэбаю.

Калі-небудзь, пасталеўшы, прачытае ленінскія радкі басаногі хлапчук. А пакуль ён залез на хісткі пляцень і глядзіць удалеч, дзе чорны аўтамабіль адвозіць Ільіча ў смутак прасёлкавых дарог, адвозіць у незабыўнае...

Незвычайнае пачуццё ўзнікае, калі глядзіш на гэтую карціну. Пройдзе небагата часу і цяжка ўдарыць жорсткі студзень 1924 года. Устане са свайго месца сівы як мудрасць стары, каб пайсці па заснежаных прасёлках у Маскву і пакласці на труну Леніна сасновую галінку з таго самага лесу, які так клапатліва акружаў Ільіча цішынёй. Мастак здолеў перадаць увесь цяжар невыказнай страты, асабліва апошняй часткаю трыпціха. Але твор нельга глядзець па частках. Ён змяшчаецца ў сэрцы адразу ўвесь, як адзін рабочы дзень Ільіча, і напісаны ў вельмі жыццярадасных фарбах, побач з пачуццём вялікай страты нараджаецца пачуццё надыходу вялікага новага, пачуццё няспыннасці жыцця.

Канстанцін Міхайлавіч Касмачоў сам з тых месцаў. Калі там быў Ільіч, ён яшчэ бегаў басаногім хлопчыкам, такім жа, як і той, што залез на хісткі пляцень праводзіць чалавека, якога палюбілі ўсе. Ён не бачыў Леніна, але памятае старых, якія неслі ў Калонную залу пахучую хвою. Аднак мастак не толькі ўспаміны дзяцінства выказаў, а нешта куды большае. Увесь свой жыццёвы вопыт уклаў ён у паэтычны змест, усю палымянасць сэрца. У яго карціне Ленін размаўляе не толькі з сялянамі таго часу. Ён гаворыць з намі. Ён ведае ўсё, што было, ведае ўсё, чым мы жывём сёння, што будзе заўтра.

С. ВАГАНАЎ.

КАМУНІСТ

Сцяпан КУХАРАЎ

Чалавек сваё адпрацаваў. Яго выпраўлялі на пенсію. На заслужаны адпачынак. Праводзілі з пашанай, з цёплымі, шчырымі словамі на дарогу. Аднак Кузьма Кандратавіч Нікіцін — віноўнік усёй гэтай урачыстай цырымоніі — сядзеў за сталом і хмурыўся. Нейкае змешанае пачуццё авалодала ім: ён цешыўся ад таго, што, нарэшце, яму можна будзе паехаць падлячыць свой застарэлы з часоў вайны раматус; і шкадаваў... Шэсцьдзесят пяць год. Як ні кажы, а гады бяруць сваё... Хаця і здароўе было волатаўскае, як і ў бацькі — дубавіцкага асілка.

Выступаюць з прамовамі яго землякі, людзі з роднай Дубавіцы, з якімі пройдзены нялёгкія дарогі. Хваляць яго і равеснікі, з якімі Кузьма ў маладосці мераўся сілай на касьбе, на лясных дзялянках, з якімі «зачыналі ў Дубавіцы калгас»; і маладыя, каму ветэран перадае сваю эстафету.

— А памятаеш, Кузьма, як мы цябе за старшыню выбралі. Ты ўсё не згаджаўся. Гаварыў, што не справішся. А калгас пайшоў угару хутка. Лён на выстаўку вазілі аж у Маскву. А коні якія былі ў нас — стаеннікі на ўсю акругу!..

Гэта гаворыць такі ж стары дубавіцкі калгаснік, як і Кузьма Кандратавіч. І ў яго пасярэбраныя скроні, спаласаваны маршчынамі твар. Кузьма Кандратавіч усміхаецца, а на душы прыкрасць: «Бачыш, Рамане, мяне ты выпраўляеш, а сам усё на канюшні, усё тупаеш, не здаешся!..»

А ля стала ўжо крыху маладзейшая жанчына. Расхінула цёплую хустку. Адкашлялася. Хвалюючыся, пачала:

— Папрацавалі мы з вамі, Кузьма Кандратавіч. У ахвоту папрацавалі, — яна перадыхнула, пацяплелымі вачыма глянула на свайго старшыню: — Памятаеце, Кузьма Кандратавіч, як вы вярнуліся ў сорак трэцім з вайны? У шыняльку, у разбітых ботах. Мы зноў выбралі вас за старшыню. Па бульбінцы, па жменьцы зярняткі збіралі. Плугі цягалі на сабе!..

Канешне, памятаецца ўсё. А як жа! Усё гэта было як бы ўчора. Пад Рагачовам яшчэ грымелі гарматы, а тут, у Дубавіцы, пачыналася мірная вясна. Ніколі не забудзе ён, камуніст-франтавік, той вясны. Сабралі з лясоў, з балота дванаццаць знясіленых коней; на ўсю вёску было шэсць кароў. Вось усё, што ўцалела ад буры. Насення ні грама. Не было нават плуга, каб пракласці баразну. Людзі пачалі зносіць усё, што ўдалося ў час навалы прыхаваць. Кожную бульбіну рэзалі на некалькі кавалкаў, каб як мага больш абсеяць зямлі.

Дубавіца неяк адразу акрыяла пасля вайны, хутка вырвалася наперад і ўзяла добры разгон. Па дзесяць цэнтнераў збожжа, па 150 цэнтнераў бульбы з гектара, па 1 500 літраў малака на карову — такімі лічбамі ўжо на пяты пасляваенны год ганарыўся дубавіцкі старшыня. Хутка аднавіліся ў Дубавіцы пасеўныя плошчы, расла ўраджайнасць, павялічваліся прыбыткі ад жывёлагадоўлі.

Адразу ж узяліся і за капітальнае будаўніцтва. Будавалі і з дрэва, і з цэглы. Сваю цагельню агаралі. І рабілі не часовыя пунькі, а тыпавыя на цагляных падмурках і нават з цэглы кароўнікі, свінарнікі...

Абнавілася, памаладзела і ўся старая Дубавіца. Калгаснікі перасыпалі хаты, паставілі на мураваныя падмуркі. Побач са старой вуліцай на загуменні, з'явілася новая — яе назвалі Камсамольская. Узнікла яна ў памятныя дні, калі ў Маскве працаваў XXII з'езд КПСС. Цяпер ужо там дамоў дваццаць. Новыя, пад шыфернымі дахамі. Праз іх чыстыя шыбы глядзяць кветкі. На Камсамольскай вуліцы селяцца найбольш маладажоны і спраўляюць, вядома, камсамольскія вяселлі.

Калгас, дзе праз усе гады гаспадарыў Кузьма Кандратавіч Нікіцін, упэўнена рухаўся па шляху багацця і заможнага жыцця. Недарэмна ў дубавіцкага старшыні на штрыфелі пінжака бліснуць зорка Героя Сацыялістычнай Працы. У студзені 1958 года ў ліку лепшых старшынь калгасаў К. Нікіцін удастоіўся гэтай высокай узнагароды.

...І вось — адпачынак. Ідзі, Кузьма Кандратавіч, адпачывай. Няньчы ўнукаў, тупай у садку, ля пчолак...

Было якраз лета. Здаўшы справы свайму наступніку — маладому чалавеку, які дагэтуль працаваў у Дубавіцы аграномам, Кузьма Кандратавіч паехаў па пуцёўцы ў санаторый. Падлячыўшыся, узяўся за ўласную гаспадарку. Вядома, за час яго старшынёўства яна падупала. Яблыні агледзеў, парадак на двары зрабіў...

Неяк заглянуў да былога старшыні яго сусед — стары конюх. Расказваючы аб вясковых навінах, нібы між іншым, заўважыў:

— На спакойнае жыццё перайшоў, Кандратавіч. — І, зацягнуўшыся самакруткай, дадаў, сумна уздыхнуўшы: — А ў новага, бачыш, справы не ладзяцца. Лугі засталіся за Сожам на корані... Салома гніе на полі... А на фермах усё ідзе цераз пень-калоду!..

Наступнай ноччу доўга Кузьма Кандратавіч не мог заснуць. Усё круціўся з боку на бок. У галаву лезлі неспакойныя думкі. Перад вачыма стаяла сутулаватая постаць суседа-дружбака.

Да Кузьмы Кандратавіча даходзілі ўжо чуткі, што ў новага гаспадара не ладзіліся справы, што ён адразу ж стаў на крывую сцежку — задраў высока нос, не лічыўся з калгаснікамі, пачаў запускаць руку ў калгасную кішэню. Чуткі даходзілі, але не хацелася верыць, ды і думалася, што яго заўвагі можа няправільна зразумець новы кіраўнік. Цяпер жа Кузьма Кандратавіч не вытрываў — зайшоў у праўленне. Але Анатоль Жураўлёў, новы кіраўнік, і слухаць яго не захацеў.

— Няма мне чаго ўказваць. Я — гаспадар і ведаю, што раблю...

З надыходам восені непаладкі сталі яшчэ больш відавочнымі. Знізіліся надоі на ферме. З-за дрэннага дагляду пачалі дохнуць авечкі, загінула шмат парасят.

Калгаснікі захваляваліся, убачыўшы, што новы старшыня яўна не спраўляецца з такой адказнай пасадай. Цяпер ужо, хто ні стрэне Нікіціна, абавязкова скажа:

— Узяліся б вы зноў, Кузьма Кандратавіч... Усё роўна ў гэтага зазнайкі нічога не атрымаецца. Звядзе ўсё, чаго мы дасягнулі, на нішто!..

І калі Нікіціна паклікалі ў райком партыі і прапанавалі зноў узяць кіраўніцтва калгаснай гаспадаркай, ён згадзіўся. Згадзіўся, бо так падказала сумленне. Сумленне камуніста і хлебароба, якому дарагое было ўсё тое, чаго дамагліся землякі.

Як бы памаладзеў Кузьма Кандратавіч. З раніцы да позняга вечара сярод людзей. Старшынёўскі, прапахлы полем і травою газік-усюдыход і ў дождж, і ў халадэчу, і ў буднія дні, і ў свята носіцца з брыгады ў брыгаду.

Давялося зноў самому брацца і за брыгадзіраў, якія, адчуўшы «вольніцу», рабілі ўсё, як каму захочацца; і за механізатараў — у іх таксама не адчувалася цвёрдай рукі; і за жывёлаводаў, на якіх, наогул, ранейшы кіраўнік не звяртаў увагі. Зноў трэба было ўмацоўваць дысцыпліну. Аднаму, вядома, нават такому вопытнаму кіраўніку, як Кузьма Кандратавіч, справіцца з усім не ўдалося б. Але ён ведаў, куды звярнуцца за дапамогай, — да камуністаў і камсамольцаў. Яны, адчуўшы старанне старшыні, патроілі энергію.

На 1962 год зноў калгас узяў такія абавязацельствы, якія памаглі вярнуць яму ранейшую славу. Было запланавана: атрымаць па 13 цэнтнераў збожжавых, ільнасемя і валакна па 5 цэнтнераў, бульбы па 150 цэнтнераў, кармавых буракоў 200 цэнтнераў з кожнага гектара на ўсёй плошчы пасеваў; на сто гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў дамагчыся мяса — 36 цэнтнераў, малака — 300 цэнтнераў.

Усё, што абяцалі — зроблена.

— Можна было б, вядома, адолець і большыя рубяжы,— гаворыць Кузьма Кандратавіч, — але той год, калі я быў на пенсіі, выбіў нас з каляіны. І цяпер даводзіцца наганяць... А, вядома, як зазяваешся, дык даганяць нялёгка!..

Кузьма Кандратавіч — яшчэ мажны, дужы чалавек, бы той стары дуб-каржанец. У глыбокіх, цёмных вачах, што спакойна глядзяць з-пад густых броваў, — развага і мудрасць чалавека, які ведае шмат, пражыў багатае жыццё. І ў спакойным, суровым голасе, і ў нетаропкай, шырокай хадзе адчуваецца моцнае душэўнае здароўе.

...Мы стаім на дворыку, каля калгаснай канторы, і гутарым. Нядзеля. Выдаўся на дзіва цёплы дзень.

— Калгас — гэта завод без даху, — зноў, нібы што згадаў Кузьма Кандратавіч. — Сёння — пагода, хоць загарай, як на пляжы, а заўтра палье, бы з вядра. А ўсё трэба ўлічыць, спланаваць. Гэта ж было такое лета, якога, мабыць, і дзяды нашы не памятаюць. Халадэча. Дажджы. Сож аж тры разы з берагоў выходзіў. Паводка стаяла на палях, як на прырэччы. Але ж нічога: мы справіліся. І сена накасілі, і ўраджай убралі, і пасеялі парою азімыя...

Заклаўшы рукі за спіну, расхінуўшы запылены плашч-дажджавік, Кузьма Кандратавіч, зноў нахмураны, заклапочаны пахаджае туды-сюды. Доўга маўчыць, а потым паціху, нібы сам з сабою, разважае:

— Гэта ж вясною мяне так дакаралі, што мы пасеялі не 242 гектары, як нам запланавалі, а дзвесце два гектары. Вясна была халодная. Зацягнулася. Мы падлічылі, што ўсё роўна не здужаем столькі. А з раёна кожны дзень дакараюць: сейце і ўсё!.. Мы ж на той плошчы пасеялі гарох і ячмень. Добры ўраджай сабралі. А кукуруза сёлета падвяла. Затое лубін і гарох выцягнулі. Там такое багацце, што аж зямля ледзь трымала. Сіласу нарэзалі не менш, чым у багатыя гады!.. Вось я і кажу: трэба ж, нарэшце, старшыні развязаць рукі. Давяраць яму больш трэба... Канешне, і кантраляваць не забывацца!..

І сам сабе скупа, як бы нехаця, усміхнуўся:

— Я, канешне, планы тыя, што мне спускаюць, вывучаю дэталёва. І калі бачу, што яны не зусім нам у гэты год стасуюцца, карэкцірую іх сам. Параюся на месцы з камуністамі, з праўленцамі, і робім так, каб увосень не сорамна было людзям у вочы глядзець. Я, канешне, за тое, каб зверху нам сказалі: «Таварышы, дайце нам хлеба столькі, мяса і сала столькі, малака столькі. А сейце самі — хоць адну кукурузу...» Вось якая мая філасофія!

Кузьма Кандратавіч наставіў вуха, прыслухаўся, і вочы яго заіскрыліся, бы іскрыстыя вугольчыкі.

— Глядзі, жураўлі, — гукнуў ён. — Жураўліны клін выцягнуўся. Не бачыце? Вуньвунь, над тым белым воблачкам! Паляцелі жураўлікі ўжо. Значыць, надоўга... Да наступнай вясны. А, можа, каторыя зусім не вернуцца. Не, вернуцца! Разумныя птушкі — жураўлі!..

І, узрушаны, прысеў на ганак, пачаў расказваць, як некалі, у маленстве, ён, Кузьма-пастушок, бачыў, як увосень, збіраючыся ў дарогу, гулялі жураўлі на грачанішчы.

Падумалася мне: не мог такі чалавек, як Кузьма Кандратавіч Нікіцін, уседзець дома, калі побач шчыруюць яго суседзі, яго землякі — хлебаробы, з якімі ён пражыў жыццё. І як той журавель, што крыху прытаміўся быў, зноў імкне ён разам з калгаснай сям'ёй у шчаслівую дарогу.

СЯМ'Я

Івану Іосіфавічу Амельку споўнілася семдзесят гадоў. Павіншаваць яго найшло повен дом. З хітраватым бляскам у вачах стары падкручвае вусы.

А чаму ж не быць яму задаволеным. Сам ён сябе не лічыць старым: спрытны яшчэ і да работы, і павесяліцца можа. У доме — парадак і лад.

Унукаў у Амелькі чацвёра. У старэйшай Лены трое дзяцей. У малодшай Ліды — адно, Валерык. Гэты Валерык — дзедаў любімчык. Гарэзаю расце. Вось і цяпер залез на калені дзеду і ўсё спрабуе ручкаю ў вусы ўчапіцца. І аж заліваецца ад смеху.

Гледзячы на гэтую дружную, шчаслівую сям'ю, ніколі не падумаеш, што ў Івана Іосіфавіча і яго жонкі Надзеі Антонаўны няма родных дзяцей, што Лена і Ліда ў іх — прыёмныя. Тым больш цяжка разабрацца ў сваяцкіх адносінах маленькаму Валерыку. І няўцям малому, чаму гэта ў яго матулі дзве мамы: і бабуля Надзя, і бабуля Соня.

Магчыма, толькі калі вырасце Валерка, яму раскажуць усе падрабязнасці...

А было так. У невялікім пагранічным гарадку на Гродзеншчыне аж стагнала ад выбухаў зямля. Двухгадовая Лідачка плакала, седзячы ў мамы на руках. За спадніцу мамы трымаюцца яшчэ двое, крыху большыя, а на спіне — клунак з хлебам ды дзіцячымі кашулькамі. Цяжка, вельмі цяжка Соф'і Дзегцяровай. Муж, лейтэнант-пагранічнік, у першыя гадзіны вайны загінуў на пасту. У гарадку ўжо лютавалі фашысты, расстрэльвалі сем'і савецкіх афіцэраў, жонак, старых і дзяцей.

Пыльныя, абпаленыя агнём дарогі вялі Соф'ю Дзегцярову ў Мастоўскі раён. Быў у яе адзін клопат: зберагчы дзяцей ад галоднай смерці, ад рук фашыста-ката. Пра сябе не думала. І сябе не ўберагла...

Наляцелі фашысты на вёску, дзе яна з дзецьмі спынілася нанач. Усіх, хто мог працаваць, пачалі зганяць у хлеў. Пагналі і Соф'ю. Дзеці надрываліся ад плачу. Узяла Лідачку на рукі — цяжка. Рыжы фельдфебель накінуўся з бізуном, пачаў біць. Павалілася, страціла прытомнасць. Яе адарвалі ад дзяцей, кінулі ў машыну. Большых дзяцей таксама ўпіхнулі. Меншая засталася на дарозе. Узняўся слуп пылу, засланіў маленькую постаць.

А праз колькі дзён за калючым дротам пачалося для Соф'і катаржнае, нявольніцкае жыццё.

Як толькі сціхлі за вёскаю матары машын, над спакутаванай ад страху і слёз дзяўчынкай схілілася жанчына. Яна выцерла ёй заплаканыя вочкі, пагладзіла цёплай шурпатай далонню па галоўцы, прынесла дадому. Так увайшла Ліда ў сям'ю Івана Амелькі. Тры тыдні трызніла хворая дзяўчынка ў гарачцы. Тры тыдні не адыходзілі ад яе Надзея Антонаўна і Іван Іосіфавіч. І выратавалі, адхаялі, выхадзілі. Клопаты і ласка памаглі дзяўчынцы забыць жах перажытага. Яна пачала зваць Івана Іосіфавіча татам, а Надзею Антонаўну мамай.

Скончылася вайна. Разам з усімі дзецьмі Ліда пайшла ў школу, а потым вучылася ў Гродзенскім культасветвучылішчы. Скончыўшы яго, папрасілася працаваць у вёску Зарудаўе: «Там у мяне бацька і маці старыя. Ды і вёска стала мне самай роднай...»

Камісія па размеркаванню выпускнікоў згадзілася. Ліда зноў стала жыць у Івана Іосіфавіча і працаваць загадчыцай калгаснай бібліятэкі. Ужо і свая сям'я ў Ліды паявілася, сын расце. Але дом Амелькі, як і раней, яе родны дом.

Старэйшая дачка Лена — таксама прыёмная. Амелькі яе ўдачарылі і вывелі ў людзі. Лена выйшла замуж, жыве ў Мастах, працуе на фанерным заводзе, гадуе траіх дзяцей. Не забывае і Івана Іосіфавіча з Надзеяй Антонаўнай. Часта наведвае іх. А дзеці, дык тыя амаль увесь час у іх знаходзяцца.

Шмат год мінула з Дня Перамогі, перш чым вызваленая з фашысцкага лагера Соф'я Дзегцярова здолела знайсці сваю дачку ў вёсцы Зарудаўе. Затое якая цёплая і радасная была сустрэча. Ліда засталася жыць у Амелькі. Соф'я Дзегцярова па-мацярынску зразумела гэтае жаданне дачкі. Сама яна жыве цяпер са старэйшымі дзецьмі на Украіне. Але вельмі часта бывае дарагім госцем і ў доме Амелькі. Вось і цяпер яна тут і шырока ўсміхаецца, наглядаючы, як унучак Валерка тармосіць вусы дзеда Івана.

А. БЕЛАВУС.

САПРАЎДЫ НАРОДНЫ

Творчыя калектывы, якія з самага пачатку сваёй дзейнасці ўзялі за правіла: не ісці ў мастацтва пратоптанымі сцежкамі, каб не паўтараць і не капіраваць сваіх папярэднікаў, — заўсёды імкнуцца быць першаадкрывальнікамі, смелымі эксперыментатарамі ўсяго новага, раней няведанага. Вось да такіх калектываў, бясспрэчна, належыць Беларускі дзяржаўны народны ансамбль песні і танца, які ўзначальвае народны артыст рэспублікі Г. Цітовіч.

На мінулым тыдні мы мелі магчымасць зноў сустрэцца з гэтым выдатным ансамблем на яго справаздачным канцэрце ў акруговым Доме афіцэраў. Тым, хто на ім не прысутнічаў, могуць спытацца: чаму на справаздачным? Пастараюся ўдакладніць. Роўна дзесяць гадоў назад, у дні Кастрычніцкіх свят упершыню заявіў пра сябе новы прафесіянальны калектыў рэспублікі — у той час Народны хор, цяпер ансамбль, створаны з лепшых удзельнікаў мастацкай самадзейнасці. І хоць дзесяцігоддзе яго вялікай напружанай працы (адбылося каля дзвюх тысяч!) — дата не юбілейная, але гэта дата давала повад беларускім артыстам выступіць перад грамадскасцю Мінска з творчай справаздачай, паказаць сваю сталасць, свае дасягненні.

А дасягненні гэтыя вялікія і неаспрэчныя. Цяжка нават паверыць, што амаль усе ўдзельнікі харавой і танцавальнай груп — у мінулым аматары самадзейнага мастацтва і што на прафесіянальную сцэну яны трапілі без усякай спецыяльнай падрыхтоўкі. Але ж так яно і ёсць на самай справе. Сапраўдны энтузіяст, нястомны збіральнік беларускага фальклору, Г. Цітовіч здолеў знайсці і прыцягнуць да працы ў ансамблі нямала таленавітых людзей, памог ім развіць

Салістка Марыя Адамейка.

свае здольнасці, авалодаць вышэйшай культурай.

Побач з Акадэмічнай капэлай, Народны ансамбль з'яўляецца найбольш актыўным і старанным першаадкрывальнікам багатых россыпаў нацыянальнага музычнага фальклору. Лепшыя яго ўзоры сталі здабыткам самага масавага слухача не толькі ў Беларусі і братніх савецкіх рэспубліках, але і за межамі нашай Радзімы. Так, беларуская «Рэчанька» праклала шлях да Балканскіх гор, пранікла ў Балгарыю.

Ды і ці мала іншых нашых песень, як народных традыцыйных, так і тых, што належаць пяру сучасных аўтараў, атрымалі шырокае распаўсюджанне і ўсеагульнае прызнанне, дзякуючы любоўнаму і майстэрскаму іх выкананню калектывам Г. Цітовіча! «Вішанька» і «Лясная песня», «Ой, хацела ж мяне маці замуж аддаці» і «Радасць», «Із далёкіх, із краёў» і «У нашым сяле свадзьба будзе», «Як той Зосі давялося» і яшчэ шмат іншых твораў — задушэўных, лірычных і прасякнутых ідэямі народнага патрыятызму ці жанрава-бытавых, жыццярадасных, вясёлых, з народным гумарам і дасціпным жартам — упершыню былі абнародаваны ансамблем і прагучалі з эстрады як музычныя навінкі. Некаторыя з іх увайшлі ў праграму справаздачнага канцэрта.

Як прыемна, напрыклад, было зноў пачуць хвалюючую мелодыю знаёмай «Лясной песні» ў выкананні мужчынскай групы хору і жывую, задорную, у тэмпе полькі, песню «Радасць» А. Туранкова на вершы Я. Коласа. Пра першыя творчыя крокі танцораў ансамбля нагадалі нам самабытная «Калгасная полька», імклівы, тэмпераментны «Украінскі танец» і наша вясёлая традыцыйная «Лявоніха». Усе яны цікава пастаўлены П. Акулёнкам.

Цяпер ансамбль рыхтуе новую, дзевятую па ліку канцэртную праграму. З некалькімі яе харавымі нумарамі беларускія артысты пазнаёмілі слухачоў на сваім справаздачным выступленні. Сярод іх былі: патрыятычны, глыбокі па зместу, з прыгожай мелодыяй хор аб Леніне маладога кампазітара І. Лучанка, лірычная песня «Ручнікі» М. Пятрэнкі і жартоўная «Ішла Алёна ад кума дадому» (апрацоўка Г. Цітовіча) і, нарэшце, «Верасы» Р. Пукста ў пералажэнні для хору з аркестрам М. Корсака. Асабліва цікавы апошні твор. Раней мы ведалі яго, як вельмі выйгрышную інструментальную п'есу, заснаваную на цудоўнай беларускай мелодыі. Напісаны нядаўна самім Г. Цітовічам спецыяльны тэкст да пукстаўскіх «Верасоў», вельмі своечасовы і актуальны па тэматыцы, удыхнуў у гэты твор нібы новае

«Дзявочы карагод» у выкананні ансамбля песні і танца. Фота Ул. КРУКА.

жыццё, прымусіў яго гаварыць са слухачамі не толькі на мове гукаў, але і на мове паэзіі. Калі «Верасы» добра ўпяюцца хорам, «абрастуць» рознымі дынамічнымі і тэмбравымі адценнямі, дык іх прыгажосць і значнасць стануць яшчэ больш відавочнымі, і яны зоймуць дастойнае месца ў канцэртным рэпертуары.

Галоўныя адметныя рысы Народнага ансамбля — яго надзвычайная прастата і шчырасць выканання, музычная стрыманасць у перадачы розных пачуццяў і настрояў. Г. Цітовіч — праціўнік вонкавай паказной пампезнасці і штучнага пафасу, якія некаторым артыстам проста перашкаджаюць раскрываць змест таго ці іншага твора. Мастацкі кіраўнік ансамбля не гоніцца за таннымі выканаўчымі эфектамі, не захапляецца лёгкай эстраднасцю, а дамагаецца ад удзельнікаў калектыву сціплага і ў той жа час гранічна выразнага спявання.

Многія творы ў мастацкай інтэрпрэтацыі артыстаў ансамбля набываюць характар невялікіх сюжэтных сцэнак з народнага жыцця, з народнага быту. Такая, напрыклад, вакальна-танцавальная карцінка «Дзявочы карагод» (пастаноўка І. Хвораста, музычная апрацоўка К. Паплаўскага), якая нечым нагадвае летнія сельскія святы з задуменнымі спевамі і ваджэннем плаўных карагодаў дзяўчат. Сапраўдная драматызацыя ўласцівая таксама харэаграфічнай сюіце «Партызанская быль», якая з вялікай страснасцю расказвае пра падзеі гераічнага мінулага нашага народа.

Жаданне як мага глыбей пранікнуць у сутнасць твора і данесці яго багаты змест да слухачоў часта прыводзіць да стварэння харавой групай ансамбля невялічкіх вакальных сцэнак. Менавіта так выглядае, напрыклад, выкананне лірычнай песні Ул. Алоўнікава «Дзесьці ў пасёлку». Гэта — своеасаблівы музычны дыялог саліста з харысткамі: рабочы хлопец шчыра дзеліцца з дзяўчатамі сваімі думкамі і пачуццямі, шукае падтрымкі і даравання неабдуманых учынкаў. Сцэнічна абыгрываюцца і іншыя песні, асабліва народныя, што ўваходзяць у рэпертуар ансамбля, не гаворачы ўжо пра танцавальныя пастаноўкі, такія, як «Юрачка», дзе элементы сюжэтнасці і тэатралізацыі не толькі заканамерныя, але і проста неабходныя.

Вялікі поспех у гледачоў мела «беларуская» Мардасава — салістка ансамбля Марыя Адамейка. Яе выкананне жартоўных народных песень і частушак адрознівалася тонкім гумарам і добрым мастацкім густам. Публіка па некалькі разоў прымушала спявачку паўтараць адзін і той жа нумар.

Справаздачны канцэрт ансамбля яшчэ раз пераканаў мінчан у тым, што ў яго асобе мы маем сапраўды народны, самабытны калектыў, са сваёй яркай індывідуальнасцю, уласцівай толькі яму аднаму.

Г. ЗАГАРОДНІ.

З КАГОРТЫ ПЕРШЫХ

Зімняя ноч апусцілася над Магілёвам. Даўно патушаны ў дамах агні. Абывацелі шчыльна пазачынялі аканіцы. Напалохала бурнае рэвалюцыйнае жыццё губернскага горада. У цішыні чуваць крокі патрулёў. Насустрач ім выходзіць з завулка чалавек у шынялі, у салдацкай фуражцы.

— Стой! Хто ідзе? Пароль?

Чалавек у шынялі ціха вымаўляе пароль.

Адзін з патрулёў узрадавана ўсклікае:

— Мікалай Дарафеевіч, вы? Мы вас праводзім да губкома, таварыш Шчарбітаў. Усялякая брыдота ўначы насустрач трапляецца.

— Дзякую, не варта. Я і сам здолею даць адпор. Бывайце.

І знік у цемры.

Салдат Казлоў, калі сакратар губкома адышоўся, сказаў таварышу:

— А ўсё ж мы праводзім яго. Здалёк, каб не бачыў...

Казлоў даўно ведаў свайго земляка, сельскага настаўніка Мікалая Шчарбітава з вёскі Кляпін Наваельнінскай воласці Чэрыкаўскага павета. Здарылася так, што Казлоў быў з Мікалаем Дарафеевічам у Рэчыцы ў дні Вялікага Кастрычніка. Там любімца салдат Шчарбітава аднадушна выбралі старшынёй рэвалюцыйнага камітэта, членам Бранскага Савета. Пазней яны сустракаліся ў родным Чэрыкаве, дзе Мікалай Дарафеевіч кіраваў павятовым камітэтам партыі і выканкомам Саветаў. І вось ён у Магілёве.

Патрулі бачылі, як засвяціліся вокны аднаго з кабінетаў губкома. Казлоў ціха сказаў:

— Цяпер да раніцы будзе працаваць.

І сапраўды. Перад світаннем Казлоў і яго напарнік зноў прайшліся ля вокнаў губкома. У кабінеце Шчарбітава гарэла святло.

Мікалай Дарафеевіч толькі што вярнуўся з паездкі па ўсходніх паветах Магілёўшчыны. Шмат добрага робіцца на месцах. Але ёсць нямала і благога, нецярпімага. Пад Чэрыкавам, у вёсцы Мірагошч, нейкі матрос спаліў маёнтак княгіні Абаленскай. Загінула вялізная бібліятэка, арыгіналы карцін выдатных рускіх мастакоў, шмат іншых каштоўнасцей. А ўсё ж гэта — здабытак народа. Ды і банды «зялёных» узнімаюць галаву. Невыпадкова сам Уладзімір Ільіч Ленін пільна сочыць за становішчам на Магілёўшчыне. Ён даручыў А. Ф. Мяснікову далажыць аб прычынах раду няўдач у рабоце савецкіх органаў губерні. І вось цяпер ён, Шчарбітаў, якраз і піша дакладную запіску аб паляпшэнні работы Саветаў.

Пад раніцу Мікалай Дарафеевіч падсунуў да сябе папку з матэрыяламі для чарговага нумара газеты «Саха і молат». Бо адначасова з выкананнем абавязкаў сакратара губкома партыі ён і газету рэдагуе.

Праляцела ноч. Але хто б сказаў, што ён ужо некалькі сутак не спіць, слухаючы яго раніцою ў гарадскім тэатры, дзе ён расказвае чырвонаармейцам пра ўнутранае становішча Савецкай рэспублікі, ці сустрэўшы яго ў дэпо, на прадпрыемствах, у кабінеце пры размове з сялянамі з далёкіх паветаў.

... Трывожныя весткі з Гомеля. Эсэраўскае паўстанне. Паўсталі палкі Тульскай брыгады. Яны самавольна пакінулі фронт пад Мазырам. Паўстаннем кіруе былы царскі палкоўнік Стракапытаў. Камісар брыгады і іншыя камуністы забіты. Усё кіраўніцтва павета заняло абарону ў гасцініцы «Савой».

Атрад чырвоных курсантаў з Магілёва тэрмінова накіроўваецца на падаўленне мяцяжу. На чале атрада — Мікалай Шчарбітаў.

Потым ён становіцца начальнікам палітаддзела славутай 17-й стралковай дывізіі, створанай з часцей Віцебскай дывізіі, з беларускіх атрадаў Быхава, Чавусаў. Прыняўшы дывізію напярэдадні наступлення на пілсудчыкаў, Шчарбітаў разгортвае энергічную работу па палітычнаму выхаванню чырвонаармейцаў. Асаблівую ўвагу ён аддае дывізійнай газеце. Палкі, батальёны, роты пачалі рэгулярна атрымліваць газету. Актывізавала работу дывізійная палітшкола. Надышоў дзень, і школа дала дывізіі новы атрад палітбайцоў. Ім даваў наказ на дарогу Мікалай Шчарбітаў, начальнік і выкладчык школы.

Не забываецца ён і на школу па ліквідацыі непісьменнасці сярод байцоў. Апроч таго, у раёнах Магілёўшчыны, Гомельшчыны, Віцебшчыны палітработнікі дывізіі памагалі ствараць Саветы і рэўкомы.

Сярго Арджанікідзе адзначыў добрую палітычную работу ў 17-й дывізіі.

А потым врангелеўскі фронт. Цяжкія дні абарончых баёў. Яшчэ больш цяжкія тыдні наступлення. Начальнік палітаддзела дывізіі Мікалай Шчарбітаў у дывізійнай газеце піша, што сам Ленін сочыць за ходам баёў ля Крымскага перашыйка і героі Трэцяй Казанскай дывізіі (сюды ўліліся байцы 17-й) апраўдаюць давер'е роднага Ільіча.

Штурмавыя дні і ночы Крыма паказалі, на што здольны чырвоныя героі. Трэцяя Казанская дывізія выканала свой абавязак. Загадам Рэўваенсавета рэспублікі яна стала называцца Крымскай дывізіяй у азнаменаванне гераічнага штурму...

Нядоўга пажыў Мікалай Дарафеевіч пасля перамогі. Палітычная работа, кіраўніцтва дывізійнай газетай, выкананне розных партыйных даручэнняў — усё гэта не пакідала часу паклапаціцца аб сабе. Шчарбітаў схуднеў, аслаб. І калі на краіну накінуўся новы вораг — тыф, Мікалай Дарафеевіч не вытрымаў. Ён памёр у 1921 годзе і быў урачыста пахаваны ў цэнтры Сімферопаля, у садзе Палаца працы. Яго слаўнае імя было прысвоена Камуністычнай вну. Яго імя навекі захавае беларускі народ.

Ёсць у Крычаўскім раённым краязнаўчым музеі стэнд героям Вялікага Кастрычніка. Там побач з фатаграфіямі бліжэйшых паплечнікаў Леніна, нашых землякоў П. Лепяшынскага, В. Бонч-Бруевіча, В. Радус-Зіньковіча, побач з фатаграфіяй бакінскага камісара Якава Зевіна, ёсць і фатаграфія слаўнага героя грамадзянскай вайны, выдатнага журналіста-арганізатара, важака камуністаў нашага краю ў гады рэвалюцыі, сельскага настаўніка, сялянскага сына, члена ленінскай партыі Мікалая Дарафеевіча Шчарбітава.

М. МЕЛЬНІКАЎ.

Ніл ГІЛЕВІЧ

Я НЕ ЗНАЮ, ДЗЕ ВАШЫ МАГІЛЫ...

Светлай памяці М. М. Тухачэўскага, В. К. Блюхера, А. І. Ягорава, І. П. Убарэвіча, І. Э. Якіра.

Я не знаю,
дзе вашы магілы,
героі Кастрычніка,
Дзе халодны,
як душы паклёпнікаў,
сыпаўся жвір —
На арліныя вочы,
што праўдай,
бы сонцам,
свяціліся,
На бясстрашныя сэрцы,
што ў вернасці
горача біліся,
На шурпатыя рукі,
што лашчыць дзяцей
не забыліся,
Агрубелыя ў бітвах
за волю,
за шчасце і мір.
Я не знаю,
дзе вашы магілы,
байцы Рэвалюцыі.

Але знаю,
як ваша жыццё
памагае жывым.
Зноў нам свецяць імёны,
што гнюсна
былі перакрэслены,
Дарагія імёны,
што праўдай з нябыту
ўваскрэсены, —
Іх сягоння бяруць сабе плошчы
і школы,
і крэйсеры, —
І ніколі ўжо ў памяці сэрцаў
не згладзіцца ім!
Я не знаю,
дзе вашы магілы, героі,
не знаю,
Дзе і самай апошняй хвілінай
вы верылі ў сцяг з кумача.
І таму прыгажэйшыя кветкі
з лугоў майго роднага краю
Занясу на Чырвоную плошчу,
пакладу да труны Ільіча.

ІМЯ ВЯДОМА

«Аднойчы з рэпрадуктараў горада Браслава пачуўся знаёмы голас маскоўскага дыктара, які чытаў чарговую зводку Саўінфармбюро аб поспехах Савецкай Арміі на франтах. Аказваецца, работнік Браслаўскага радыёвузла падключыў гарадскую сетку да перадачы з Масквы. Ён не паспеў пакінуць радыёвузел, як уварваўшыеся туды гітлераўцы застрэлілі яго. Імя гэтага патрыёта пакуль што не вядома...». — пісалі былыя партызаны П. Сырамаха і П. Казлоўскі ў зборніку ўспамінаў «З гісторыі партызанскага руху ў Беларусі», які выдадзены ў мінулым годзе Дзяржаўным выдавецтвам БССР.

З таго часу, калі адбылася гэтая падзея, прайшло дзевятнаццаць гадоў. Раз'ехаліся па гарадах краіны былыя партызаны. Пазарасталі сцежкі, якімі хадзілі народныя мсціўцы. Адбудаваліся вёскі, спаленыя ворагам у краі блакітных азёраў. Але не сцерліся з памяці слаўныя подзвігі і з вуснаў у вусны перадаваліся паданні аб мужнасці невядомага сына Радзімы.

Навуковыя супрацоўнікі Беларускага дзяржаўнага гісторыка-краязнаўчага музея Р. Самсонаў і Л. Клок былі ў экспедыцыі на Браслаўшчыне. Яны пачулі расказ пра чалавека, які ахвяраваў жыццём, каб данесці да людзей голас роднай Масквы, голас праўды. І хоць мэта экспедыцыі была зусім іншая, яны пайшлі па слядах хвалюючага падання.

Пачалі з пошукаў былых партызан. Сустрэліся з П. Івановым. Не, ён не ведае пра гэты выпадак, хоць і партызаніў увесь час на Браслаўшчыне.

Параіў зайсці да партызан з іншых атрадаў. Адшукалі тав. Пяткуна, кладаўшчыка сталовай у Браславе.

— Так, быў выпадак, — гаворыць Пяткун. — Пагаварыце яшчэ з таварышам Цанавай, загадчыкам Браслаўскага райфа. Ён павінен ведаць.

Факт да факта, дэталь да дэталі, і праз некаторы час становіцца вядомай гісторыя жыцця і подзвігу юнака, простага савецкага чалавека. Ён нарадзіўся ў 1923 годзе ў Браславе. Тут скончыў сем класаў. Вельмі любіў радыётэхніку. Сам канструяваў дэтэктарныя прыёмнікі. Меўся нават сканструяваць лямпавы супер.

Але жыццё пайшло іншым кірункам. У Браслаў прыйшоў вораг. Аб вучобе не было чаго і думаць. Давялося ісці працаваць. Кім? Куды? Даведаўся, што гітлераўцы вырашылі аднавіць работу гарадскога радыёвузла. Патрэбны радысты. Папрасіўся. Узялі, але папярэдзілі, што трэба працаваць так, каб з імі ў адну дудку граць.

Юнак працаваў. Чатыры разы на дзень уключаў мікрафон, і дыктар чытаў загады фашысцкай камендатуры. Загады былі кароткія. Насельніцтва папярэджвалася: хлеб і мяса здаваць у камендатуру. За невыкананне — расстрэл. Пасля дваццаці гадзін па горадзе не хадзіць. За парушэнне — расстрэл. За сувязь з партызанамі — расстрэл. «Значыць, ёсць партызаны, — падумаў сам сабе юнак. — З імі трэба звязацца». Неўзабаве сувязь была наладжана. Ён перасылаў народным мсціўцам дэталі радыёпрыёмнікаў, батарэі, дрот.

У 1943 годзе фронт набліжаўся да беларускай зямлі. Кожны дзень даходзілі радасныя весткі аб перамогах Савецкай Арміі на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Фашысты ўтойвалі праўду аб перамогах савецкай зброі. Раніцай лістападаўскага дня 1943 года браслаўскі радыст уключыў у сетку паведамленне Савецкага Інфармбюро, у якім паведамлялася аб перамогах на франтах. Жыхары Браслава і сямі навакольных вёсак пачулі голас роднай Масквы. А праз некалькі мінут у памяшканне радыёвузла ўскочылі разлютаваныя фашысты, а яшчэ праз колькі мінут расстралялі радыста ў двары радыёвузла.

Вось кароткая, але хвалюючая гісторыя патрыятычнага подзвігу юнака з Браслава. Імя яго цяпер стала вядома. Гэта быў Мікалай Лапуза.

К. СІЛК.

У передсвяточныя дні Беларускі рэспубліканскі тэатр юнага гледача паказаў новы спектакль «Усё гэта не так проста...» па п'есе Г. Шмялёва. Рэжысёр спектакля — В. Пацехін, мастак — І. Пешкур. У спектаклі заняты артысты Л. Барташэвіч, П. Ротэр, Л. Бельская, В. Драбышэўскі, В. Лебедзеў, студэнты Л. Залатар, Л. Горцава і іншыя.

На здымку: сцэна са спектакля. У ролі Алены Сяргееўны — артыстка Л. Бельская, Зоі Лезгіной — артыстка Л. Барташэвіч.

Фота Ул. КРУКА.

Вечная тэма

МУЖЫЦКАЯ БУЛЬБА

Аркадзь ЧАРНЫШЭВІЧ

Домік у Мінску, дзе праходзіў Першы з'езд РСДРП, заўсёды стаіць у маіх вачах. Тут адбылася першая спроба аб'яднаць усе сацыял-дэмакратычныя арганізацыі і групы ў адзіную Расійскую Сацыял-Дэмакратычную Рабочую Партыю. Мінск у маім разуменні быў нібы калыскай гэтай Партыі, якая потым пад кіраўніцтвам вялікага Леніна стала самай магутнай, самай жыццядзейнай і мудрай партыяй у свеце, пад кіраўніцтвам якой наша вялікая Радзіма будуе камунізм. Прызнаюся, што за гэта я і цяпер ганаруся Мінскам, і домік каля Свіслачы з'яўляецца для мяне святыняй.

Думку напісаць твор аб рэвалюцыі 1905—1907 гадоў у Беларусі навеяў на мяне гэты домік. Яна даўно авалодала мною і доўгі час трымала ў палоне. Цяжэй за ўсё было пачаць, і нямала варыянтаў прыйшлося адкінуць пакуль, нарэшце, я не спыніўся на адным, які ўяўляецца мне найбольш верным. Сапраўды: Беларусь таго часу з'яўлялася слабаразвітай сельскагаспадарчай калоніяй царскай Расіі; прамысловы пралетарыят быў вельмі малалікі. Ад чаго можна было адштурхнуцца, каб паказаць, як нарастаў рэвалюцыйны рух у краіне з самага яго пачатку перад японскай вайной і аж да 1907 года? Я выбраў сельскагаспадарчых рабочых-парабкаў і беднейшае сялянства, якімі кіравалі групы РСДРП.

Прапаную ўвазе чытача ўрывак з другой часткі рамана «Засценак Малінаўка».

АЎТАР.

У Чыжэвічах, у Малінаўцы, ва ўсіх навакольных сёлах і засценках ужо ведалі, што Гендарсан ашуквае сялян на бульбе, якую яны прадаюць у бровар. Спачатку гэта былі толькі чуткі, якія выйшлі з Чыжэвічаў, а потым знайшліся дасужыя людзі, што пабылі ў бровары ў маёнтку Астроўкі, які знаходзіўся за пятнаццаць вёрст ад Малінаўкі аж пад Слуцкам. Чуткі сталі праўдай: у Астроўках куплялі бульбу ў бровар па адзінаццаць капеек за пуд, а не па восем, як у Чыжэвіцкім маёнтку.

Селяніна лёгка ашукваць датуль, пакуль ён не ведае, што яго ашукваюць, але калі ён уведае пра гэта, то нават пры самым сумленным разліку ў яго заўсёды будзе недавер да таго, хто яго ашукваў раней. Ужо выпаў снег, стала санная дарога, сама была пара вазіць бульбу ў бровар, але ніхто з сялян не праклаў яшчэ следу ў Чыжэвіцкі маёнтак. Гендарсан менш за ўсё думаў пра гэта. Ён ведаў адно: калі прывязе мужык воз бульбы па марозу, то нідзе не дзенецца, аддасць за тую цану, якую вызначыць аконам. Не павязе ж назад, калі яна падмёрзла! Што з ёю рабіць дома, куды дзяваць? Хіба толькі пад плот высыпаць. Акрамя таго, аконам больш думаў пра млын, чым пра бровар. Бровар ішоў на поўны ход, а млын стаяў, і рыжскі механік недзе ўвяз на дарозе.

Пра ашуканства Гендарсана першы ў Малінаўцы ўведаў Нічыпар Мартыневіч. Ён, як дзесяцкі, часцей за іншых бываў у Чыжэвічах, там яму і ўвялі ў вушы пра цану на бульбу. А трэба сказаць, што Мартыневіч і Нарбутовіч прадавалі бульбы ў бровар больш за кожнага малінаўца. Мартыневіч ужо і збіраўся завезці пару вазкоў і напэўна завёз бы, каб не пабыў у Чыжэвічах. Пануры і злы прыйшоў ён да Лявона Нарбутовіча.

— Ці чуў ты, Лявон? Гэта ж немец на бульбе ашуквае. Па тры капейкі на пуд не дадае.

— Ну, ты, сугней, скажаш! — грэбліва прамовіў Лявон, які ў грош не ставіў свайго стрыечнага брата.

— Хіба я сам выдумаў! — залемантаваў Нічыпар. — Вунь і староста Вырвіч — кавалак хама і той зубы выскаляе: «Добра, — кажа, — нагрэў вас Гендарсан за гэтыя гады, шляхта вы задрыпаная...»

— От гад! — буркнуў Лявон. — Хамуціна...

— А ты ж падумай сам, Лявон, — ніяк не мог супакоіцца Нічыпар. — Тры капейкі на пуд! А я ж да дзвюх соцень пудоў прадаю, лічы, што з усёй Гарасімоўшчыны.

Лявон спачатку фыркнуў, потым задумаўся. Ён прадаваў больш за Нічыпара. Было пра што падумаць.

— А адкуль гэта вядома, што ён ашуквае? — усё яшчэ з недаверам запытаў ён.

— Людзі ў Астроўкі хадзілі. Там плоцяць па адзінаццаць капеек за пуд, хоць сёння вязі.

— Гм, — хмыкнуў Лявон. — Сукін жа ён сын і злодзей. Ну дык і павязём у Астроўкі. Коні свае, а дзень усё роўна страціш ці ў Чыжэвічах ці ў Астроўках.

— І я гэтак сама думаю, — узрадаваўся Нічыпар.

Міхаліна такую навіну вельмі скора разнесла па ўсёй Малінаўцы.

Гарбаты Ясь — пранырa і хціўвец, ведаў, якую скулу рыхтуюць мужыкі Гендарсану і надумаў папярэдзіць яго. Ён, вядома, больш баяўся за сябе, чым за Гендарсана, бо калі б Гендарсан страціў месца аконама, то і ён страціў бы месца аконамавага памочніка, а гэтага ён вельмі не хацеў. Але калі ён сказаў Гендарсану, што цану на бульбу трэба павялічыць да адзінаццаці капеек, то той ускіпеў і гатовы быў пляснуць свайму млынару па мордзе. Ён не мог яму дараваць таго, што млын стаіць дзесяты дзень, а праклятьі механік з Рыгі ўсё яшчэ недзе ў дарозе.

— Як хочаце, пане аконам, — прамовіў Гарбаты Ясь. — Бульба ў маёнтку канчаецца, а на колькі нам хопіць бярозаўскай бульбы? Кончым яе і прыйдзецца зачыняць бровар.

— Як гэта зачыняйт бровар? — закрычаў Гендарсан. — А бульба з мужык? Самі яе не сажрайт.

— У Астроўкі павязуць, пане аконам. Там плацяць па адзінаццаць капеек за пуд. Вы, пане, не ведаеце, што робіцца ў сёлах. Помніце, у мінулым годзе ў гэтую пару каля бровара стаяла па паўсотні і больш падвод, а цяпер ні адной. Калі мужыкі не прывязуць бульбы, бровар прыйдзецца спыніць да паўзімы. А што на гэта скажа пан Крупскі? Ён жа не атрымлівае тых трох капеек, якія вы не дадаяце мужыкам на кожны пуд.

Намёк трапіў у цэль, і Гендарсан пабялеў. Ды наогул Гарбаты Ясь гаварыў праўду. Спыніць бровар! Мала таго, што стаіць млын... А што скажа пан Крупскі, які ў Варшаве спраўляе баль за балем і патрабуе грошай. А ўласны даход! Усё паляціць к чорту разам з пасадай аконама...

Гутарка гэтая вялася ў кухні аконамавага флігеля; мужчыны былі ўдвух, зрэдку заходзіла Інга, але яна ні слова не разумела па-беларуску.

— Я раю, пане, неадкладна аб'явіць новую цану на бульбу, пакуль яшчэ ніхто з мужыкоў не павёз яе ў Астроўкі, — пераканаўча гаварыў Гарбаты Ясь, не спускаючы звераватага позірку з аконама. — Вы, пане, не ведаеце мужыкоў. Варта толькі аднаму павезці бульбу ў Астроўкі, як за ім павязуць усе. Мужыкі, пане, як авечкі: куды адна, туды і астатнія. А потым вы хоць і па дванаццаць капеек станеце плаціць, усё роўна павязуць не сюды, а ў Астроўкі. Пан Залеўскі забагацее, а мы згалеем.

— Да Астроўкі далёка, да нас блізка! — Гендарсан выставіў апошні свой доказ.

— У мужыкоў, пане, свае коні. За падводы яны не плацяць, за пошар таксама.

— Што ест такое пошар?

— Сена, пане, і канюшына, мякіна і салома.

— То ест корм для скаціна. — зразумеў нарэшце немец.

— Але, пане, — адказаў Гарбаты і падумаў, што гэты немец зусім дурны. «Што ест такое пошар?» Яму гаворыш пра справу, а ён, як малы, цікавіцца глупствам.

Аднак Гендарсан збавіў тон і прапанаваў Гарбатаму сесці.

— Інга! — сказаў ён жонцы. — Дай нам па чарцы старкі.

Калі Інга паставіла на стол пузатую бутэльку, Ясь скрывіўся, як серада на пятніцу.

— Не час цяпер, пане, займацца гэтым, — занудлівым голасам прамовіў ён. — Трэба рабіць справу, пакуль не позна.

— Мы яе не будзем рабіць, — адказаў аконам. — Па дзесяць капеек за пуд.

— Не, пане, позна ўжо, — рашуча прамовіў Гарбаты. — Каб тыдзень назад аб'явілі па дзесяць капеек, была б справа. А цяпер толькі па адзінаццаць. І то добра, калі выйдзе, бо мужыкі злуюцца за мінулыя гады.

Гендарсан памаўчаў.

— Што ест мінулыя гады, што ест тіден назад! — нездаволена, але не павышаючы голасу прамовіў ён. — Тіден назад, ден назад, то есть адно.

Ён пачаў наліваць кілішкі.

— Не, не адно, пане! — злосна адказаў Гарбаты і падумаў, што з гэтым дурным немцам, прагным і скупым, мабыць, нельга дамовіцца. Не чакаючы аконама, ён узяў кілішак і перакуліў яго ў рот.

— Не, пане, не адно! — паўтарыў ён. — Трэба напісаць аб'явы за вашым подпісам, што бровар купляе бульбу па адзінаццаць капеек за пуд. Аплата адразу пасля здачы. Аб'явы гэтыя трэба павесіць у кожным сяле і ў кожным засценку. За вашым подпісам, пане, бо мужыкі яшчэ не забылі выбірання бульбы і на слова не павераць. Толькі так мы выратуемся з бяды, пане, інакш прапалі.

Гендарсан пачырванеў, залыпаў вачыма і пачаў наліваць па другім кілішку. Ён адчуваў сябе так дрэнна, што гатовы быў напіцца, як тады, калі ўцёк з канторы праз акно.

— Дык як, пане? — гуў Гарбаты Ясь, вочы якога не пацяплелі і пасля другога кілішка. — Аб'явы трэба павесіць у Чыжэвічах на браме старасты Вырвіча і на слупку каля варот Арлоўскага Казіміра, у яго заўсёды людзі бываюць. А ў іншых сёлах і засценках, дзе ёсць соцкі, то на варотах соцкага, а дзе дзесяцкі, то на яго варотах. Бо інакш нам канец, пане.

Гендарсан разумеў, што Гарбаты Ясь кажа праўду, але зрабіць так у яго не хапала мужнасці. Колькі ён ужо страціў за гэты год і колькі давядзецца страціць!.. Маёнтак, які ён мераваў купіць праз два-тры гады, знік, як у тумане.

— Інга, Інга!... — сказаў ён жонцы. — Ты не ведаеш, як мне цяжка...

— Бедны мой Пауль! — адказала верная жонка.

У гэты самы момант на ганку загрукала некалькі пар ног, і ў кухню ўваліліся тры мужыкі з Чыжэвічаў. Сярод іх быў і Пракоп Крываблоцкі. Яны ўвайшлі не то што б нахабна, але не ў прыклад мінулых гадоў смела. Яны не абцёрлі ботаў, на якія наліпла многа снегу, не знялі шапак, затое спыніліся каля парога.

— Ну што? — звярнуўся да іх Гарбаты Ясь. — Хоць бы ногі абмялі ды шапкі знялі, не ў хляве ж!

— А мы не да цябе, — адказаў Пракоп. — Мы да пана аконама. Каб ён быў у канторы, то мы не пайшлі б да яго ў хату.

Гендарсан ужо трохі ахмялеў, але зразумеў, што мужыкі гэтыя прыйшлі да яго па той самай справе, якую яны абмяркоўвалі з Гарбатым Ясем. Трэба было прымаць нейкае рашэнне і гэта яго канчаткова зрэзала. Ахапіў незразумелы страх, як тады ў канторы.

— Што вы мне можаце сказайт? — запытаў ён, захліпаючыся.

— Пан будзе купляць бульбу ў бровар? — у сваю чаргу запытаў Пракоп.

— Так, так!..

— А па якой цане?

Гендарсан зірнуў на Яся і ў вачах яго прачытаў тое, што павінен быў сказаць гэтым хамам.

— Адзінаццаць капеек пуд! — выпаліў ён.

Пракоп пераглянуўся з таварышамі.

— А пан не ашукае, як увосень за капанне бульбы? — без ніякай насмешкі запытаў Пракоп. — Бо мы прыйшлі не ад сябе, а ад усяго сяла. Пан можа ашукаць нас траіх, то гэта невялікая бяда, але калі ашукае сяло, то будзе пану вялікая бяда.

Гэтыя словы былі сказаны звычайным тонам, але Гендарсана ад іх скаланула.

— Гэта ест цвёрда! — паспешліва сказаў ён. — Сёння будзе аб'ява ў староста і Арлоўскі на варота за мая подпіс.

— І разлік адразу за кожны воз, без адкладаў на заўтра?

— Так. Гэта ест цвёрда.

— Глядзі, пан аконам! Ты

(Заканчэнне на 4-й стар.)

ВЕЧНАЯ ТЭМА

ПАД ПРАЖЭКТАРАМ СУЧАСНАСЦІ

Цень цэпеліна плыве па ўскапанай снарадамі зямлі, на якой з варонак яшчэ курыцца шэры дым, курыцца і нізка сцелецца над перакуленымі гарматамі, разбітымі санітарнымі двухколкамі, забітымі конямі...

Асветленыя месяцам, паблісківаюць штыкі і каскі мерцвякоў. Салдата толькі што забілі. Сэрца яго спынілася, а на руцэ цікае гадзіннік. Трэцяя гадзіна ночы...

Трэцяя гадзіна ночы... Германскі кайзер схіліўся над данясеннямі і зводкамі з франтоў.

Трэцяя гадзіна ночы... Брытанскі прэм'ер-міністр заняты падлікамі: за тры гады вайны Германія мабілізавала 13 мільёнаў... Расія— 19 мільёнаў... Калі Расія выйдзе з вайны... Але не. урад Керэнскага цвёрда стаіць за далейшую вайну...

Трэцяя гадзіна ночы... Доўгі стол у Малахітавай зале Зімняга палаца. Толькі што за гэтым сталом сядзелі 13 міністраў. Іх ужо няма, толькі валяюцца паспешліва кінутыя паперы: планы, маніфесты, адозвы. загады... Яны згубілі сваю сілу і ўжо не маюць ніякага значэння. І гэтак жа марныя падлікі брытанскага прэм'ер-міністра, развaжанні германскага кайзера. Таму што пад скляпеннямі Зімняга палаца прагучалі ўжо магутныя і палымяныя воклічы: «Няхай жыве рэвалюцыя!», «Няхай жыве Ленін!..»

Так будзе пачынацца фільм «Масква— Генуя», які здымаецца зараз на кінастудыі «Беларусьфільм». Фільм раскрые адну са слаўных старонак гісторыі Савецкай дзяржавы, яе барацьбы за мір на зямлі. Барацьбы, якая пачалася ў вялікую ноч рэвалюцыі заклікам Уладзіміра Ільіча Леніна да ўсіх народаў і іх урадаў пачаць тэрміновыя перагаворы аб справядлівым і дэмакратычным міры. Барацьбы, якая працягвалася ў бітвах грамадзянскай вайны, якая ішла ў прыгожых пакоях палаца святога Георгія ў Генуі, дзе савецкая дэлегацыя мужна вытрымала злосны націск халодна-ветлівых дыпламатаў і атрымала сваю першую перамогу на дыпламатычнай арэне, заключыўшы Рапальскі дагавор.

Удзельнікам і сведкам усіх гэтых падзей з'яўляецца галоўны герой фільма камісар Бязлыкаў. Праз яго асабісты лёс, праз яго ўспрыняцце рэчаіснасці і раскрывае гэтыя падзеі аўтар сцэнарыя А. Спешнеў.

Бальшавік Бязлыкаў удзельнічаў у штурме Зімняга, змагаўся на франтах грамадзянскай вайны, сустрэў там сваё каханне, а ў час праследавання апошніх недабітых врангелеўцаў сутыкнуўся з прадстаўніком французскай разведкі Мянье. Скончылася вайна, па загаду партыі Бязлыкаў мяняе салдацкі шынель на элегантны фрак дыпламата. Разам з савецкай дэлегацыяй, якую ўзначальвае Чычэрын, ён едзе ў Генуя. Едзе на першую міжнародную канферэнцыю, у якой удзельнічае савецкая краіна. На канферэнцыі ён зноў сутыкаецца з Мянье. Вайна скончылася, але барацьба працягваецца. У гэтай барацьбе Бязлыкаў траціць любімую жонку Глашу, яе забіваюць напаўшыя на нашых дыпкур'ераў белагвардзейскія найміты.

Лёс Бязлыкава, шлях Бязлыкава — лёс і шлях нашай краіны, — мужны, светлы і непахісны.

Глядач убачыць на экране першых савецкіх дыпламатаў Чычэрына, Літвінава, Вароўскага, пазнаёміцца з іх цяжкай і высакароднай працай. У фільме няма вобраза Леніна, але геній яго, яго кіруючая рука адчуваецца ва ўсіх дзеяннях, ва ўсіх учынках нашай дэлегацыі.

Пастаноўку фільма «Масква — Генуя» ажыццяўляе старэйшы беларускі кінарэжысёр народны артыст БССР Ул. Корш-Саблін.

Стваральнікі фільма імкнуцца захаваць гістарычную дакладнасць характараў, абставін і ў той жа час асвятліць падзеі з пазіцый сённяшняга дня, наблізіць іх да сучаснасці. Задача складаная і як удасца яе вырашыць— зараз сказаць яшчэ цяжка, зняты толькі першыя кадры: сустрэча Лойд-Джорджа з Чычэрыным у парку Порта-фіна, вуліцы Генуі, палац святога Георгія ў Генуі, дзе праходзіла канферэнцыя, і інш. Будзем спадзявацца, што атрымаецца цікавы фільм, вельмі патрэбны і актуальны, што гісторыка-рэвалюцыйная тэма яшчэ раз знойдзе сваё дастойнае ўвасабленне на экране.

Л. ФАДЗЕЕВА.

На здымку: кадр з будучага фільма «Масква — Генуя». Лойд-Джордж — В. Белакураў, Чычэрын — Г. Бялоў, Мянье — Р. Плят.

НАШЫ ІНТЭРВ'Ю

ДЗЕЦЯМ БЕЛАРУСІ
ВЯЛІКІЯ ПАЖАДАННІ АД ДЖАНІ РАДАРЫ

Група савецкай моладзі, вяртаючыся з паездкі па Грэцыі, пабывала ў Рыме і наведала вядомага італьянскага паэта-камуніста Джані Радары. Беларуская журналістка В. Акунькова папрасіла Джані Радары сказаць некалькі слоў яго маленькім чытачам у Беларусі.

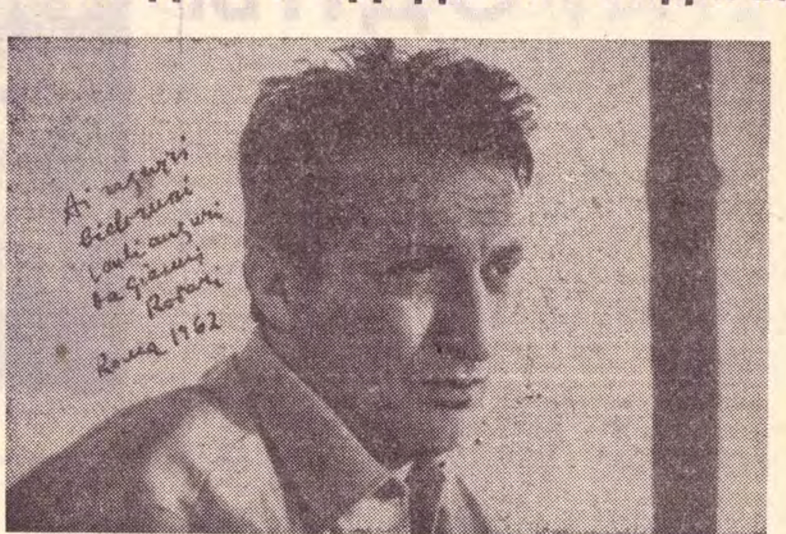

Нам пашанцавала. Сіньёра Альба, наша гід па Італіі, аказалася прыяцелькаю Джані Радары. І мы, чацвёра савецкіх журналістаў, папрасілі яе наладзіць сустрэчу з пісьменнікам. Зрабіць гэта аказалася вельмі проста: кароткая тэлефонная размова, «з вялікім задавальненнем» — гэта Альба перакладае нам адказ, — і вось ужо наша машына ля пад'езда вялікага жылога будынка, асветленага сонцам. Радары сустрэў нас унізе, ля ліфта. Невысокага росту, вельмі ветлівы, з усмешкаю, — паціскае нам рукі, паўтараючы: «Прэго, прэго!» (калі ласка).

У пакоі Радары вочы разбягаюцца ад сувеніраў і кніг. На ўсю сцяну — кніжныя стэлажы, а на іх, побач з кнігамі — цацкі і сярод іх рускія матрошкі, вяцкія цацкі, цэлулоідныя Чыпаліна і Сіньёр-памідор — нашай вытворчасці, тыя самыя, што ёсць, напэўна, у кожнага нашага малога. А на сценах — дзіцячыя малюнкі дзесяцігадовай Паолы — дачкі пісьменніка і яго шматлікіх юных сяброў — чытачоў. Сярод іх і ілюстрацыі савецкага мастака Л. Такмакова да казкі «Джэльсаміна ў краіне манюкаў».

Хтосьці з нас спытаў: як вам падабаюцца вашы кнігі, выдадзеныя ў Савецкім Саюзе, сіньёр Радары?

Пісьменнік замахаў рукамі, нават нібы пакрыўдзіўся:

— Які я сіньёр! Я — таварыш, проста таварыш Радары. Калі я чую «сіньёр», гэта гучыць, як вашае «пан». Таварыш, таварыш! А кнігі — здорава. Асабліва ілюстрацыі Такмакова. Ад іх усе ў нас, у Італіі, у захапленні.

І пісьменнік расказвае пра свае творчыя планы, пра кнігі, якія ўжо выйшлі ў Італіі, і дадае:

— Я думаю, што хутка яны выйдуць і ў вашай краіне. Мне гэта заўсёды вельмі прыемна.

Дарэчы, у Джані Радары сярод шматлікіх карэспандэнтаў ёсць і пастаянныя — маскоўскія школьнікі, якія перапісваюцца з ім і якім ён высылае ўсе свае новыя кніжкі.

Я расказала пісьменніку, што кнігі яго вельмі папулярныя і ў нас, у Беларусі, што іх з задавальненнем чытаюць і любяць дзеці. І папрасіла перадаць штонебудзь беларускім чытачам.

Радары задумаўся на хвіліну.

— Перадайце беларускім дзецям — маім чытачам, мае самыя найлепшыя пажаданні да свята Вялікага Кастрычніка. Свята гэта не толькі ваша, але і наша, ды і ўсяго чалавецтва. Гэта нібы дзень нараджэння ўсяго чалавецтва і дзень нараджэння кожнага з нас. Не ведаю, як у вас, а ў нас на дзень нараджэння запальваюць свечкі і імяніннік павінен адным дыхам пагасіць іх.

Але мне хочацца выказацца з гэтага повада крыху метафарычна. Полымя вашай рэвалюцыі асвятляе народам шлях да свабоды. Але над зямлёю то пагасае, то зноў разгараецца і іншае полымя—злавеснае полымя вайны.

Дык няхай гарыць полымя рэвалюцыі, а полымя вайны— калі ўсе людзі дружна дыхнуць на яго — пагасне.

А непасрэдна дзецям, маім самым вялікім сябрам, мне хочацца пажадаць як мага больш пяцёрак. Але гэта не галоўнае. Куды важней вырасці добрым грамадзянінам сваёй краіны, змагчы больш поўна выкарыстаць свае здольнасці. І няхай не крыўдуюць на мяне вашы настаўнікі і правільна зразумеюць дзеці — няхай яны не будуць заўсёды толькі паслухмянымі, асабліва, калі сутыкаюцца з кансерватызмам старэйшых (а з намі, старэйшымі, гэта здараецца), няхай праяўляюць свой характар, сваю самастойнасць, адстайваюць сваё ўменне мысліць, свае погляды. Увогуле, няхай яны будуць рэвалюцыйнымі і дзёрзкімі. Магчыма, такая тэрміналогія не вельмі падыходзіць у размове з дзецьмі, але яны, спадзяюся, зразумеюць мяне правільна.

І яшчэ раз паўтару ў заключэнне — будзьце, дзеці, добрымі грамадзянамі сваёй краіны— гэтым вы будзеце добрымі грамадзянамі свету.

У заключэнне мы вырашылі «абрабаваць» гасціннага гаспадара і папрасілі на памяць фатаграфію.

«Дзецям Беларусі — вялікія пажаданні ад Джані Радары»,— напісаў на гэтым фота пісьменнік.

В. АКУНЬКОВА.

ХРОНІКА АГЛЯДАЎ

Цікава прайшоў раённы агляд у Карэлічах. Добра сябе паказаў калгасны хор Цырынскага сельсавета. Дзяўчаты і хлопцы ў яркіх нацыянальных касцюмах спявалі зладжана і выразна. Яны выконвалі сучасныя песні і беларускія народныя жартоўныя песні.

Карэлічы славяцца здаўна сваімі самабытнымі народнымі выканаўцамі. Так, напрыклад, апрача вядомага Запольскага калгаснага квінтэта, які выступіў на аглядзе з цікавым абноўленым рэпертуарам, паказаў сябе і яшчэ адзін новы самабытны квінтэт Ярэміцкага сельсавета. Ён выканаў песню «Барадзіно», беларускія народныя песні «Люблю наш край», «Здароў, кума» і інш.

Шмат было яркіх, з добрымі галасамі індывідуальных выканаўцаў. Сярод іх асабліва вылучыўся тав. Конюх — удзельнік мастацкай самадзейнасці Мірскага Дома культуры. Гэты малады самадзейны артыст вельмі хораша і ярка праспяваў «Ці хочуць рускія вайны».

У Карэліцкім раёне вырошчваюць добры лён. Танцавальны калектыў раённага Дома культуры выканаў па-свойму, арыгінальна танец «Лянок». 120 лепшых выканаўцаў раёна паедуць на абласны агляд у Гродна.

А. ШЫДЛОЎСКІ.

У Капылі адбыўся агляд мастацкай самадзейнасці раёна. Асаблівы поспех заваявалі ўдзельнікі жаночага ансамбля дудароў раённага Дома культуры. Гэтаму садзейнічала не толькі майстэрства выканаўцаў, але і ўдалае мастацкае афармленне. На сцэну выйшла 17 дзяўчат у беларускіх народных касцюмах. Дзяўчаты расселіся ў зеляніне дрэў на беразе рэчкі, узнялі дудкі... і ў залу палілася чароўная музыка на тэмы беларускіх народных песень.

Высока ацаніла журы выступленне хору з Цімкавіч, якім кіруе дырэктар сярэдняй школы імя Кузьмы Чорнага Зінаіда Іосіфаўна Раманенка. У хоры налічваецца 60 чалавек.

Ус. ГУРЫНОВІЧ.

„НЕ ЎБАЧЫЦЬ ФІДЭЛЯ— НЕМАГЧЫМА“

Алег САННІКАЎ

А. К. Саннікаў — навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР — працуе цяпер выкладчыкам рускай мовы на Кубе. Пра ўбачанае на гэтым востраве свабоды і рэвалюцыі ён расказвае ў сваіх пісьмах да бацькоў — заслужанай артысткі БССР Л. П. Шынко і народнага артыста БССР К. М. Саннікава. Адно з яго пісем у скарочаным выглядзе мы друкуем ніжэй. Пісьмо прыслана ў ліпені г. г.

За тры месяцы жыцця на Кубе мы бачылі Фідэля тры разы. Гэта тлумачыцца не нейкім асаблівым шчасцем. Гэта перш за ўсё — характар Фідэля, яго рухавасць, яго выключная энергія, яго жаданне ўсё ведаць і ўсё рабіць самому. Я мог бы вельмі доўга пералічваць прычыны, ужываючы слова «яго», але думаю, што сказанага дастаткова. Дадаю толькі, што быць на Кубе і не бачыць Фідэля — амаль немагчыма.

У кубінцаў многа своеасаблівых святаў. Дзень бацькі, Дзень маці... Вось якраз на свята маці мы першы раз і ўгледзелі Фідэля.

Вялізнае поле былога асабістага аэрадрома Бацісты (цяпер «Сьюдад Лібертад» — «Горад Свабоды» — вялікі вучэбны цэнтр) было амаль цалкам запоўнена бекадос — гэта навучэнцы-стыпендыяты дзяржавы, — школьнікамі, піянерамі. Фідэля чакалі з самай раніцы.

Мы прыехалі к дзесяці гадзінам.

Прабіраемся праз натоўп бекадос, якія сустрэлі нас воплескамі, і падыходзім да некалькіх радоў крэслаў, пастаўленых метры за два ад вялікай трыбуны і метраў за сем ад трыбуны для прамоўцы. Мы нават не думалі, што гэтыя крэслы для нас. І раптам запрашаюць сесці! Вось цудоўна!

Фідэль прыехаў гадзіны на паўтары пазней за нас. Праімчалася некалькі зялёных машын. Нарастала хваля выгукаў, і з левага боку на трыбуну выйшлі Фідэль, Рауль і яшчэ некалькі чалавек, што суправаджалі іх. Мы, рэпарцёры і фотааматары, кінуліся да левай палавіны трыбуны і пачалі метраў з трох «абстрэльваць» Фідэля з фотаапаратаў.

Фідэль выйшаў на трыбуну вельмі свабодна, быццам ён і не звяртаў увагі на прывітальныя выгукі, апладысменты, узмахі рук. Ссунуты на левы бок берэт, цыгара ў роце, прыжмураныя вочы. Постаць мажная. Прывітаўся і стаў, узяўшыся рукамі ў бокі. Гэтак ён і выйшаў у мяне на фота. Калі я здымаў, я не бачыў нікога, апроч Фідэля. А як праявіў плёнку, аказалася, што ў кадры яшчэ і Рауль.

Я хацеў як найлепш разгледзець Фідэля, запомніць рысы яго твару. Што ж мне запомнілася? Буйныя рысы твару, прамы нос над таўставатымі губамі, чорная, як смала, барада, ясны, без прыкметных зморшчынак лоб, стомлена ўзнятыя бровы, што надаюць твару заклапочаны выгляд. Ён пачакаў, пакуль скончыцца авацыя, паправіў мікрафоны, пастаўленыя ў рад на краю трыбуны. Крыкі сціхлі, адно купка маладых хлапцоў нешта не магла ўціхамірыцца. Фідэль прыклаў палец да губ: цішэй, маўляў, час пачынаць мне гаварыць. Пачаў ён ціха, нібы нават стомлена, нягучным сіпатым голасам. Абапіраючыся абедзвюма рукамі на трыбунку, Фідэль гаварыў без жэстаў, зрэдку папраўляючы мікрафоны. Паступова яго голас мацнеў, у ім пачуліся металічныя ноткі. Пачала ўзлятаць у паветра правая рука, паказваючы кудысьці за спіну, нібы там сядзелі, насцярожана вынюхваючы, Злучаныя Штаты Амерыкі, пра якія ў гэтую хвіліну ён гаварыў. Палец Фідэля не пагражаў, ён нібы пратыкаў тыя Штаты, у якія ўцяклі мясцовыя контррэвалюцыянеры, кідаючы ў паспешлівасці нават абутак.

Мы не разумелі, пра што гаворыць Фідэль. Але і без перакладу было ясна, які ён выдатны прамоўца. Я зразумеў толькі тое, што Фідэль у сваёй прамове прывёў словы Леніна: «Вучыцца, вучыцца, і вучыцца». На наступны дзень у гутарцы са сваімі вучнямі я выкарыстаў прамову Кастра...

Неўзабаве я бачыў Фідэля зноў, калі праводзілі «Грузію», на якой ад'язджалі нашы тэхнікі-аграрыі і дэлегацыя лацінаамерыканскіх краін на Сусветны фестываль моладзі.

Апошняя сустрэча — самая значная. Пра яе і хочацца расказаць больш падрабязна.

У сераду, 18 ліпеня, Фідэль выступаў па тэлебачанню. Напярэдадні прыйшла савецкая рыбалоўная фляцілія. Фідэль прыехаў на караблі і сказаў пару слоў. Ён гаварыў (перакладалі на рускую мову), што такая марская краіна, як Куба, не мела сваёй рыбы, бо не мела свайго рыбалоўнага флоту. А рыба — добры прадукт. Добры тунец, сказаў Фідэль, не горш за свініну. Ён дзякаваў Савецкаму Саюзу за дапамогу ў рыбалавецкай справе.

Мы паслухалі выступленне, паабедалі і паехалі ў Гавану, не падазраючы пра сюрпрыз, падрыхтаваны нам у гэты дзень. У Гаване пайшлі ў кінатэатр «Рыўера» глядзець чарговую замежную дрэнь — «Заўсёды цябе буду кахаць». Ішлі з неахвотаю, нібы прадчуваючы штосьці.

Прыехалі дадому, Заходзім, а дома ні душы. Пытаемся ў жанчыны, якая нас абслугоўвае:

— Дзе ўсе?

Яна адказвае, што пайшлі на сход у клуб і што там Фідэль. Мы хуценька сабраліся і пайшлі туды, не звяртаючы на тое, што надыходзіла навальніца. Добра, што клуб недалёка ад нашага дома. Ля клуба стаяць машыны. Уляцаем чорным ходам праз сад у хол і бачым — не спазніліся! Фідэль тут і толькі-толькі пачаў гаварыць. Мы спазніліся ўсяго на якія паўгадзіны. Нашы сядзелі, затаіўшы дыханне, слухалі Фідэля. Потым мы ўсе сабраліся ў холе.

Фідэль сеў на невысокую лавачку ля піяніна. Побач з ім была перакладчыца. Апрануты Кастра быў як заўсёды: зеленаватая армейская форма, на пагонах чырвона-чорныя ромбы з белай зоркай камандантэ (маёра). У руках быў берэт і Фідэль як бы не ведаў куды яго дзяваць — то клаў на калена, то трымаў у руцэ, перабіраючы пальцамі. Зблізку Фідэль выглядае значна маладзей, чым на фота. Валасы чорныя, смаляныя, блішчаць пад святлом, вочы сур'ёзныя, а іншы раз хітрыя і гарэзлівыя, заўсёды добрыя і крышачку стомленыя. Крыху адстаўленыя наперад пульхныя губы вельмі рухавыя і не застаюцца спакойнымі нават тады, калі ў зубах цыгара. Над глыбокімі вачыма выступаюць два бугры са зламанымі і рухавымі брывамі. Бровы то лезуць куточкам на лоб, то застываюць хвалістай лініяй, то круглячца пры ўсмешцы. Усмешка ў Фідэля цудоўная. У ёй адчувалася трошачкі стомленасці (ён ездзіў з дзесяці гадзін раніцы, а ад нас паехаў а палове дзевятай увечары), але ўсяго гэтага не заўважаеш, калі адкрываецца рот, поўны беласнежных зубоў. Усмешка прывабная, у ёй ёсць нешта дзіцячае і нават крыху сарамлівае.

Размова была разнастайная і даволі бессістэмная, пераскоквалі з тэмы на тэму. Я яе слухаў не ўсю, бо бегаў па фотаапарат. Прабраўся ў першы рад, сеў на падлогу перад Фідэлем (за два з палавінаю метра) і пстрыкаў. Ала* падышла да Фідэля, прысела побач і я некалькі разоў сфатаграфаваў іх. Было вельмі цёмна, баюся за фатаграфіі. Хутка пачалася навальніца і паліў дождж. Бліснула маланка, ударыў гром. У часе гутаркі разы два гасла ненадоўга святло. Сядзелі ў цемры, палілі запалкі і запальніцы, але размова не спынялася.

Трымаецца Фідэль вельмі проста і свабодна, прыслухоўваецца да кожнай дробязі і стараецца адразу ж вырашыць яе. Вось прыклад.

Нас павінны былі везці ў Сант'яга-дэ-Куба на святкаванне 26 ліпеня. З вырашэннем гэтага пытання бавіліся і нічога не было вядома. Нехта спытаў Фідэля, як можна паехаць на гэтае свята. Фідэль адказаў, што туды едзе палавіна Кубы, але ўсё роўна трэба падумаць, як гэта зрабіць лепш. І ён сапраўды некалькі мінут сядзеў і думаў, як лепш арганізаваць нашу паездку, каб мы ў Сант'яга пабывалі і паглядзелі Сьера-Маэстра. Раіўся з іншымі кубінцамі, у прыватнасці з нашым куратарам з Міністэрства асветы Кубы, прыкідваў, як больш зручна нас даставіць туды па дарогах, па якіх будзе ехаць ў гэтыя дні добрая палавіна Кубы. Нарэшце было знойдзена найлепшае рашэнне і Фідэль, усміхнуўшыся, сказаў, як мы можам ехаць...

Вельмі прыемна было чуць, што Фідэль ведае пра нашу работу, ведае аб становішчы ў школе, ведае пра нашы цяжкасці. Ён гаварыў і пра тое, што Кубе патрэбны людзі, якія ведаюць рускую мову, і пажартаваў, што ў тым, што мы тут, вінаваты ён.

Калі скончылася гутарка, Фідэлю прыпаднеслі падарунак ад удавы А. С. Макаранкі — сем тамоў твораў Макаранкі. Ён падзякаваў і хацеў ужо ісці да выхаду, але яго абступілі настаўніцы, просячы аўтографы. Фідэль пачаў без адмовы падпісваць паштоўкі і фатаграфіі, папярэдне праглядаючы, на чым ён распісваецца. Ала, якая стаяла непадалёку, таксама працягнула яму паштоўку і фота, якое я зрабіў у Дзень маці — Фідэль і Рауль. Распісаўся.

Паконччыўшы са шквалам аўтографааматараў, Фідэль развітаўся, сказаўшы, што ён вельмі хоча есці. Мы праводзілі яго да машыны. Ён паціснуў на развітанне некалькі рук, сеў у лімузін і паімчаўся.

Вось і ўсё. Які ён. Фідэль, просты, чалавечны, мудры і ў гэтым яго прывабнасць! Цяпер мы збіраемся ехаць у Сант'яга. Там зноў убачым Фідэля. На вуліцах Гаваны вісяць плакаты: «З Фідэлем у Сант'яга 26-га». Гэты горад — калыска кубінскай рэвалюцыі, адтуль яна пайшла дзевяць год назад. Вось мы яго і паглядзім. Пасля прыезду — напішу.

Гавана.

* Жонка А. К. Саннікава.

З агляду мастацкай самадзейнасці Заводскага раёна Мінска. Венгерскі танец выконваюць мантажніца Мінскага радыёзавода Жанна Максімава і механазборшчык Іван Янучак.

Фота Ул. КРУКА.

МУЖЫЦКАЯ БУЛЬБА

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.)

нас ашукаеш толькі адзін раз, і мы астатнюю бульбу павязём у Астроўкі, але ашуканства твайго не даруем. Ты ўвосень мог ваявацць з бабамі, а з намі не паваюеш! Сёлета, пан аконам, не мінулыя гады.

Гендарсан зрабіў выгляд, што прапусціў гэтыя словы між вушэй, але за душу яго яны ўзялі.

— Пішы аб'ява! — загадаў ён Гарбатаму. — Пішы, як мы гаварыль. Я даю подпіс.

— Які з мяне пісар, пане! — адказаў Ясь.

— Хто тут ест пісьменны парускі? — запытаў Гендарсан.

— Трэба пазваць Стася Вярбіцкага, пане аконам, — прапанаваў Пракоп. — Мы толькі яму паверым.

— Во, во, Вярбіцкага! — мужыкі заківалі галовамі.

Гендарсан насцярожыўся; ён не ведаў, што цану на бульбу прыйшлося павялічыць праз Вярбіцкага.

Гарбаты Ясь устаў, насунуў шапку і пайшоў у бровар па Станіслава.

У Гендарсана быў такі няўдалы настрой, што ён хадзіў па маёнтку, як ашалелы. Нават першыя падводы з бульбай не вельмі ўзрадавалі яго. Ён ужо раскайваўся, што даў абяцанне плаціць па адзінаццаць капеек за пуд; яму цяпер здавалася, што мужыкі вазілі б бульбу і па старой цане. Злаваўся на Гарбатага Яся, бо лічыў яго ва ўсім вінаватым, і даручыў прымаць бульбу, пакуль стаіць млын. Аднак не мог, каб не праверыць, бо не давяраў нікому. Прыбег да вагі і адразу астыў, калі ўбачыў чыжэвіцкіх мужыкоў. Злосна паглядалі яны на аконама і на Гарбатага, прыдзірліва сачылі за вагой, бралі ў рукі гіры, нібы і гірам не верылі. Толькі цяпер зразумеў аконам, які быў правы Гарбаты Ясь і пацІху пасунуўся далей ад бровара.

На другі дзень раніцай з'явіўся рыжскі механік. Гэта быў чалавек гадоў пад трыццаць, трохі вышэйшы за Гендарсана, але з такім непрыкметным тварам, што ад яго заставаліся ў памяці толькі касаватыя вочкі ды рот, поўны залатых зубоў. Гэты пан быў апрануты ў чорны гарнітур і ў чорнае драпавае паліто, трохі ўжо выцертае, але зашпіленае на ўсе гузікі. На галаве яго каракулевая шапка таксама не першай маладосці. У адной руцэ ён трымаў чамадан, а ў другой палку.

Калі Гендарсан, прыбегшы на снеданне, убачыў яго ў сваім доме, то ледзь не самлеў ад радасці.

— Э-э, выбачайце, гер... забыў ваша прозвішча...

— Шварцкопф. Ганс Шварцкопф з Рыгі, — адказаў новы механік прастуджаным голасам і ўстаў з крэсла. У руках ён усё яшчэ трымаў палку, нібы з ёю пільнаваў свой чамадан, які стаяў каля крэсла. Гэта Гендарсану не спадабалася: здавалася, што механік з Рыгі зайшоў у хату толькі пагрэцца.

— Гер Шварцкопф, распранайцеся! Інга, чаму ж ты...

— Я прапанавала геру Шварцкопфу распранацца і памыцца з дарогі, але ён чакаў цябе.

Калі механік распрануў паліто і зняў шапку, то Гендарсан убачыў, што ў гэтага Шварцкопфа чорны толькі гарнітур, а сам ён зусім белабрысы і пачаў ужо лысець.

За сталом Шварцкопф ад чаркі адмовіўся, але еў добра, як чалавек з дарогі. Гаварылі аб сім-тым. Гендарсану хацела-[illegible]іраваць гаворку на сапса[illegible] машыну ў млыне, а [illegible]цкопф пераводзіў яе на [illegible]кія справы і на брудных [illegible]лоў, праз якіх немцам у [illegible] скора зусім не будзе жыц[illegible]. Відаць было, што механік [illegible]ка і незаслужана пакрыў[illegible]джан латышамі.

Пасля снедання Гендарсан прапанаваў Шварцкопфу адпачнуць, але той рашуча адмовіўся. Ён зажадаў пазнаёміцца са сваёй новай работай, каб ужо заўтра дамовіцца аб жалаванні, і гэта таксама не вельмі спадабалася Гендарсану, але, будучы немцам, ён ведаў, што акуратнасць ва ўсіх пытаннях — якасць станоўчая.

Спачатку яны накіраваліся ў млын, пры гэтым Шварцкопф не забыў узяць сваю палку, а на дварэ аконам заўважыў, што яго новы механік накульгвае на правую нагу.

Станіслаў Вярбіцкі і Павел Квітун нават не падазравалі, што ў маёнтку ўжо ёсць новы механік, таму абодва крыху здзівіліся, калі Гендарсан прыйшоў у бровар з незнаёмым чалавекам. Аконам і новы механік не прывіталіся, але ўсцешаны і вясёлы аконам падбег да Станіслава і па-сяброўску ляпнуў яго па плячы.

— Пан Вярбіцкі! Гэта ест механік у млын! Ён з Рыга!

Ганс Шварцкопф тым часам прыгнуўшыся стаяў ля лакамабіля і рабіў выгляд, што прыслухоўваецца, як ён працуе. Вярбіцкі з цікаўнасцю наглядаў за ім.

— Машына старая, — глыбакадумна зазначыў рыжскі механік.

«Гэта і сляпому відна», — зазначыў сам сабе Станіслаў.

— У млыне машына зусім старая, — не звяртаючыся ні да кога, зноў прамовіў Шварцкопф.

— Там трэба замяніць некаторыя часткі. Вы не заўважылі, пан механік, якія?

Шварцкопф нават не зірнуў у яго бок.

— Яе трэба адрамантаваць. Яна патрабуе добрага рамонту. І яна патрабуе вялікага рамонту.

Шварцкопф добра гаварыў па-руску, але фразы будаваў своеасабліва.

— Мне патрэбен памочнік. І ты мне будзеш памочнік, — звярнуўся ён да Станіслава.

У Вярбіцкага ад гневу пацямнела ў вачах.

— Мяне сам аконам заве на вы, і я не прывык, каб кожны смаркач на мяне тыкаў.

І тут адбылося такое, чаго не чакаў і сам Станіслаў: высакамерны выгляд новага механіка адразу знік, тупы тварык расплыўся ў вінаватую ўхмылку, ашчэрыліся залатыя зубкі. «Ці ён баязлівец, ці вельмі напалоханая істота!» — падумаў Станіслаў.

Гендарсан тым часам паспяшыў памірыць механікаў. Млын трэба было пускаць у ход, а новага механіка ён яшчэ не ведаў, так што крыўдзіць старога зусім было не выгадна.

— Гер Шварцкопф, — прамовіў ён. — Гэта механік Вярбіцкі. Ён, як гэта? Спецыяліст! Ён ест добры спецыяліст! О-о! Вы два скора пускайт машына ў млын! Вам трэба, як гэта? Мір!

— Я, пан Вярбіцкі, прашу прабачэння, —прамовіў Шварцкопф, хаваючы вочы. — У нас у Рызе ўсё было так проста. Я са сваімі рабочымі быў на ты.

— То яны і выкацілі вас з завода на тачцы.

Шварцкопф пабялеў, і касаватыя яго вочкі забегалі, як у злодзея.

— Пане Вярбіцкі, — звярнуўся Гендарсан да Станіслава, — заўтра з новы механік у млын.

— Што ж, у млын . дык у млын, пане аконам, — абыякава адказаў Станіслаў.

Калі Гендарсан і Шварцкопф пайшлі, Павел і Станіслаў некаторы час маўчалі. Новы механік пакінуў вельмі дрэннае ўражанне ў абодвух.

— Асадзіў ты яго, Станіслаў, я ледзь ад смеху не кончыўся, — прамовіў нарэшце Павел. — Нейкая слізкая пачвара, як слімак. Глядзець гідка.

— Вельмі небяспечная асоба. Ты не працаваў на заводах, Павел, таму табе гэта не кідаецца ў вочы. Закончаны тып гаспадарскага халуя. Ён не толькі таварыша, але і бацьку роднага прадасць.

— Падсунуў нам Гендарсан ліха...

— Я ўпэўнены, што з завода яго выгналі рабочыя. На тачцы вывезлі. І па зубах папала некалі, бо ўсе пярэднія выбіты. Таму ён падаўся сюды, што ў Рызе месца не было.

— А машыну, мабыць, ведае, прыслухоўваўся так уважліва.

— І машыну ён ведае дрэнна. Ён ведае станкі, а не рухавікі.

— Хіба нам лягчэй ад гэтага, Стась! — горка ўсміхнуўся Павел. — Усё роўна Якава Шэмета мы ўжо сюды не перацягнем.

— Будзем змагацца, Павел. Трэба рыхтаваць людзей да вясны. Якаў не паможа ў маёнтку, затое ў вёсках ён адзін варты дзесяцёх.

ЗА ПОСПЕХІ Ў МАСТАЦТВЕ

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР за шматгадовую і плённую работу ў галіне савецкай культуры Захараву Віктару Аляксандравічу прысвоена ганаровае званне заслужанага дзеяча культуры Беларускай ССР.

Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў Ганаровымі Граматамі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР пісьменніка Вячаслава Палескага за шматгадовую работу ў друку і народнага артыста БССР Дзмітрыя Арлова за шматгадовую работу ў галіне тэатральнага мастацтва.

Галоўны рэдактар Н. Е. ПАШКЕВІЧ.
Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. І. БУТАКОЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, В. Ул. ІВАШЫН, А. Н. МАРЦІНОВІЧ (адказны сакратар), П. Ф. ПРЫХОДЗЬКА, Р. К. САБАЛЕНКА (намеснік галоўнага рэдактара), М. Г. ТКАЧОЎ, І. З. ШАРАХОЎСКІ, І. Б. ШАЦІЛА, Р. Р. ШЫРМА.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

Адрас рэдакцыі: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—3-25-25, адказнага сакратара—3-25-25, аддзела літаратуры—3-22-04, аддзела мастацтва — 3-24-62, аддзела культуры—3-22-04, выдавецтва—3-19-52, бухгалтэрыі—3-11-03

«Літаратура і мастацтва» выходзіць два разы на тыдзень: у аўторак і пятніцу

АТ 01389.

Друкарня выдавецтва «Звязда».